

PEDAGOGISEN DOKUMENTOINNIN VÄLINEET VARHAISKASVATUKSESSA

Susanna Kiviniitty

Opinnäytetyö
Sosiaaliala
Sosionomi (AMK)

2020

Sosionomikoulutus
Sosionomi AMK

Tekijä	Susanna Kiviniitty	Vuosi	2020
Ohjaajat	Kaisu Vinkki Leppälä Sari		
Työn nimi	Pedagogisen dokumentoinnin välineet varhaiskasvatuksessa		
Sivu- ja liitesivumäärä	46+ 6		

Tämä opinnäytetyö on selvitystyö pedagogisen dokumentoinnin käytöstä varhaiskasvatuksessa. Keskeisenä tavoitteena on koostaa lukijalle ajankohtaista tietoa pedagogisen dokumentoinnin käytöstä varhaiskasvatuksessa ja jakaa käytännön esimerkkejä pedagogisen dokumentoinnin toteuttamiseen ja sen hyödyntämiseen.

Opinnäytetyö on laadullinen opinnäytetyö, joka on toteutettu kyselylomakkeen avulla. Julkaisin varhaiskasvatuksen opettajille suunnatun sähköisen kyselyn Facebookin Varhaiskasvatuksen opettajat- ryhmässä syksyllä 2020. Kyselyyn vastasi 24 varhaiskasvatuksen opettajaa. Saadut vastaukset analysoin teemoittamalla. Opinnäytetyön teoriatietona hyödynsin varhaiskasvatusta ohjaavia määryksiä, säädöksiä, suosituksia, sekä pedagogiseen dokumentointiin liittyvää kirjallisuutta ja aiheesta tehtyjä tutkimuksia.

Saaduista tuloksista kävi ilmi, että pedagogista dokumentointia käytetään Suomessa melko monipuolisesti ja aktiivisesti. Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, arvioinnin ja kehittämisen väline, joka näyttäisi vakiinnuttaneen paikkansa varhaiskasvatustyössä. Pedagoginen dokumentointi koetaan lapsen osallisuutta mahdollistavana ja vahvistavana työmenetelmänä, joka lisää varhaiskasvattajan tietoa ja ymmärrystä lapsesta ja lapsiryhmästä.

Opinnäytetyön tulosten perusteella pedagogisen dokumentoinnin haasteena koetaan ajanpuute ja puutteelliset laiteresurssit. Työmenetelmän käyttöön kaivataan uusia ideoita ja tietoteknisiä sovelluksia, jotka tukevat työmenetelmän käyttöä.

Avainsanat varhaiskasvatus, pedagoginen dokumentointi, varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Degree Programme in Social Services
Bachelor of Social Services

Author	Susanna Kiviniitty	Year	2020
Supervisors	Kaisu Vinkki and Leppälä Sari		
Subject of thesis	Pedagogical documentation in Early Childhood Education		
Number of pages	46 + 6		

This thesis is a study of pedagogical documentation in early childhood education. The main aim of this thesis was to compose current information on how pedagogical documentation is used in early childhood education and share practical examples on both using and exploiting pedagogical documentation.

This is a qualitative thesis which material was collected by an electrical, structured questionnaire. Electrical questionnaire was released in Facebook in a group called Early Childhood educators in autumn 2020. It was targeted at early childhood educators. 24 early childhood educators answered the questionnaire. The data was analysed by thematising. As a theoretical framework for the thesis education were utilized regulations, decrees, recommendations guiding early childhood education as well as the relevant literature and research in pedagogical documentation.

The results show that pedagogical documentation is used fairly diversely and actively in Finland. Pedagogical documentation is a tool for planning, assessing and developing early childhood education which has established its place in early childhood education.

The early childhood educators find pedagogical documentation as a working method which verifies and enables children's participation, and which increases early childhood educators' knowledge and understanding of a child and child group.

Based on the results of the thesis, the challenge of pedagogical documentation in early childhood education is lack of time and defective equipment resources. The introduction of a working method would require new ideas and communications technology which would support the working method.

Keywords early childhood education, pedagogical documentation, National Core Curriculum for Early Childhood Education and Care

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 VARHAISKASVATUKSEN LÄHTÖKOHTIA PEDAGOGISELLE DOKUMENTOINNILLE	7
3 PEDAGOGINEN DOKUMENTOINTI VARHAISKASVATUKSESSA	10
3.1 Pedagogisen dokumentoinnin taustaa Suomessa	10
3.2 Pedagoginen dokumentointi käsitteenä	12
3.3 Pedagogisen dokumentoinnin prosessi	14
3.4 Pedagogisen dokumentoinnin mahdollisuudet ja haasteet	18
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	21
4.1 Opinnäytetyöprosessin kuvaus	21
4.2 Tutkimuskysymykset	22
4.3 Tutkimusmenetelmä ja kyselylomake aineistonkeruumenetelmänä	23
4.4 Opinnäytetyön aineiston analyysimenetelmä	25
4.5 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	27
5 KYSELYN TULOKSET	29
5.1 Mitä pedagoginen dokumentointi on?	29
5.2 Pedagogisen dokumentoinnin käyttö työmenetelmänä	30
5.3 Pedagogisen dokumentoinnin välineet	32
5.4 Pedagogisen dokumentoinnin mahdollisuuksia ja haasteita	34
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	39
7 POHDINTA	42
LÄHTEET	44
KUVIOT	47
LIITTEET	48

1 JOHDANTO

Opetushallituksen (2020) laatimat uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet astuivat voimaan vuoden 2019 alusta alkaen vastaamaan osaltaan muuttuvan maailman haasteisiin. Opetushallitus määrittelee pedagogisen dokumentoinnin olevan varhaiskasvatuksen keskeinen työmenetelmä, jolla tuetaan varhaiskasvatuksen suunnittelua, toteuttamista, arviointia ja sen kehittämistä. Pedagogisen dokumentoinnin tavoitteena on oppia tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtää lasten välisiä suhteita, mahdollistaa huoltajien osallisuus varhaiskasvatuksessa, sekä tunnistaa ja tiedostaa henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta varhaiskasvatuksessa.

Pedagogista dokumentointia tulisi opetushallituksen ohjeistuksen mukaan kerätä pidemmältä aikaväliltä ja mukana tulisi olla myös henkilöstön toiminnan itsearviointia. Opetushallituksen (2020) on koonnut ohjeistuksen pedagogisen dokumentoinnin käytöstä varhaiskasvatuksessa. Ohjeistuksessa on esitelty myös käytännön esimerkkejä siitä, miten pedagoginen dokumentointi voisi käytännössä toteutua. Pedagogisen dokumentoinnin tulisi olla osa varhaiskasvatusta. Dokumentoinnissa voidaan käyttää esimerkiksi valokuvia, lasten töitä, haastatteluja, varhaiskasvatuksen henkilöstön blogeja, nettisivuja ja kasvun kansioita.

Kati Rintakorven vuonna 2018 tekemään väitöskirjaan liittyvän tutkimuksen perusteella selvisi, että lähes 40 % varhaiskasvatuksen opettajista ei tehnyt pedagogista dokumentointia lainkaan ja nuorimpien lasten kanssa pedagogista dokumentointia käytettiin vielä vähemmän. (Rintakorpi 2018a, tiivistelmä.) Varhaiskasvatuksen kouluttaja Piia Roosin (2019, 54-55) mukaan yksi pedagogisen dokumentoinnin tehtävistä on tehdä varhaiskasvatusta ja sen toimintaa näkyväksi lasten vanhemmille. Pedagoginen dokumentointi toimii vanhempien ja lasten osallisuuden mahdollistajana sekä toiminnan arvioinnin, suunnittelun ja kehittämisen osalta.

Opinnäytetyöni avulla halusin tuoda näkyväksi varhaiskasvatuksen pedagogista dokumentointia, siihen liittyviä ajatuksia ja mielipiteitä sekä kokemuksia pedagogisen dokumentoinnin käytöstä. Opinnäytetyön

tarkoituksena on kuvata pedagogisen dokumentoinnin käyttöä varhaiskasvatuksessa ja selvittää, miten pedagogista dokumentointia toteutetaan ja mitä haasteita ja mahdollisuuksia pedagogisen dokumentoinnin työmenetelmän käytössä koetaan. Opinnäytetyön teoreettisena pohjana toimii varhaiskasvatuksen perusteet ja pedagoginen dokumentointi. Opinnäytetyöni keskeisiä käsitteitä ovat dokumentointi ja pedagoginen dokumentointi. Dokumentointi käsitteenä on erilaisen asiakirjojen laatimista, kirjoittamista sekä asiakassuhteessa syntyvien tietojen, kuvien ja äänitteiden tallentamista. Erilaiset tallennetut asiakirjat ja dokumentit tukevat työntekijän lainmukaisia työprosesseja, näihin liittyvää päätöksentekoa ja päätösten valmistelua. Erilaisilla asiakirjoilla voidaan kuvata ja todentaa asiakasprosessin tapahtumia ja kulkua. Dokumentoinnin avulla lisätään asiakasprosessin näkyvyyttä sekä asiakkaan luottamusta sosiaalihuollon työssä. (Laaksonen, Kääriäinen, Penttilä, Tapola-Haapala, Sahala, Kärki, Jäppinen 2011, 13.)

Varhaiskasvatuksen kouluttaja Piia Roosin (2019, 54-55) mukaan yksi pedagogisen dokumentoinnin tehtävistä on tehdä varhaiskasvatusta ja sen toimintaa näkyväksi lasten vanhemmille. Pedagoginen dokumentointi toimii vanhempien ja lasten osallisuuden mahdollistajana sekä toiminnan arvioinnin, suunnittelun ja kehittämisen osalta.

Yksi peruste opinnäytetyön aihevalinnalle oli myös se, että pedagoginen dokumentointi on yksi varhaiskasvatuksen keskeisistä työmenetelmistä, jonka avulla tuetaan varhaiskasvatuksen suunnittelua, toteuttamista, arviointia ja sen kehittämistä (Opetushallitus 2020). Oman ammatillisuuden kehittäminen, tietotaidon ja osaamisen lisääminen, sekä pedagogisen dokumentoinnin käyttäminen työmenetelmänä tulevassa ammatissani motivoivat minua opinnäytetyön tekemisessä.

2 VARHAISKASVATUKSEN LÄHTÖKOHTIA PEDAGOGISELLE DOKUMENTOINNILLE

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 3-9) varhaiskasvatus on määriteltä osaksi suomalaista koulutusjärjestelmää ja sen tehtävänä on tukea ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastata omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista. Varhaiskasvatuksen valtakunnallisen ohjauksen tavoitteena on luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen. Varhaiskasvatus tulee nähdä lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävänä, syrjäytymistä ehkäisevänä toimintana, jossa varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta ja toimijuutta yhteiskunnassamme. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen järjestäjiä oikeudellisesti velvoittava määräys.

Varhaiskasvatustilaki (540/2018 1:2§) määrittelee varhaiskasvatuksen olevan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostama kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Varhaiskasvatustilassa (540/2018 4:20§) määrätään, että lapsen varhaiskasvatuksen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa tulee selvittää lapsen mielipide ja toivomukset hänen ikänsä ja kehityksensä edellyttämällä tavalla. Lisäksi lapsen huoltajille on annettava mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua säännöllisesti lapsen varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 22) korostetaan pedagogisesti painottunutta kasvatuksen, hoidon ja opetuksen kokonaisuutta, joka perustuu määritettyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikalla tarkoitetaan erityisesti kasvatus- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, lasten hyvinvointia ja oppimista tukevaa, ammatillisesti johdettua ja tavoitteellista toimintaa.

Varhaiskasvatustilain (540/2018 5:23§) mukaan jokaiselle varhaiskasvatuksessa olevalle lapselle tulee laatia henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma lapsen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon toteuttamiseksi.

Varhaiskasvatussuunnitelmaan tulee kirjata lapsen hyvinvointia, kehitystä ja oppimista tukevat tavoitteet ja toimenpiteet niiden toteuttamiseksi. Varhaiskasvatussuunnitelma tulee laatia yhdessä lapsen opetuksesta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaavan henkilöstön sekä lapsen huoltajan kanssa. Varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on huomioitava lapsen mielipide. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on arvioitava ja suunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Päiväkodeissa sen laatimisesta vastaa varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuuden täyttävä henkilö.

Opetushallituksen (2020) mukaan varhaiskasvatuksen laadun systemaattista arviointia tulee toteuttaa sekä kansallisella että paikallisella tasolla. Varhaiskasvatuksen järjestäjän velvollisuutena on arvioida paikallisia varhaiskasvatussuunnitelmia ja niiden toteutumista ja kohdentaa arviointi erityisesti toiminnan järjestelyihin ja pedagogiikan toteutumiseen. Kati Rintakorven (2017, 95) mukaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa voidaan pitää eräänlaisena sateenvarjodokumenttina, joka nivoo yhteen ylätasen paikallisen varhaiskasvatuksen opetussuunnitelman ja lapsen omat kokemukset elämästä ja oppimisesta, ja jonka alle kootaan pedagogisesta dokumentoinnista kertynyt ymmärrys.

Varhaiskasvatuslaki 540/2018 määrittää varhaiskasvatussuunnitelman perusteet Opetushallituksen antamaksi valtakunnalliseksi määräykseksi, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja jonka mukaan varhaiskasvatusta toteutetaan. Varhaiskasvatuslaissa säädetään varhaiskasvatuksen tavoitteista sekä lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen. (Opetushallitus 2018, 7.)

Varhaiskasvatuslakia 540/2018 sovelletaan kunnan, kuntayhtymän ja yksityisen palveluntuottajan järjestämään tai tuottamaan päiväkotitoimintaan sekä perhepäivähoitoon, jota voivat saada lapset, jotka eivät ole vielä oppivelvollisuusikäisiä. Varhaiskasvatuslain (540/2018, 5:22§) mukaan päivähoidossa olevalle lapselle on laadittava henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma kasvatuksen, opetuksen ja hoidon toteuttamiseksi. Lapsen henkilökohtaiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan on kirjattava lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet ja toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi.

Opetushallituksen antamassa valtakunnallisessa määräyksessä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tarkoituksena on edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteuttamista koko maassa, toteuttaa varhaiskasvatuslaissa säädettyjä varhaiskasvatuksen tavoitteita sekä ohjata varhaiskasvatuksen laadun kehittämistä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeinen sisältö, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lapsen vanhempien tai muiden huoltajien välinen yhteistyö, monialainen yhteistyö sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisältö. Opetushallitus valmistelee varhaiskasvatussuunnitelman perusteet yhteistyössä tarvittavien tahojen kanssa. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018 5:21§.) Lapsikohtainen varhaiskasvatussuunnitelma ja sen tavoitteet tulee ottaa huomioon koko lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristöjä ja toimintakulttuuria kehitettäessä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 10.)

3 PEDAGOGINEN DOKUMENTOINTI VARHAISKASVATUKSESSA

3.1 Pedagogisen dokumentoinnin taustaa Suomessa

Kati Rintakorven mukaan dokumentointi tuli mukaan suomalaiseen varhaiskasvatukseen 1990-luvulla, jolloin varhaiskasvattajat alkoivat kiinnostua italialaisen Reggio Emilia -kasvatusajattelusta. Itse dokumentointia on kehitetty varhaiskasvatuksessa tietoisesti jo yli 40 vuoden ajan, mutta kiinnostus pedagogista dokumentointia kohtaan on ollut varsin vähäistä. (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 10-11.) Reggio Emilia -kasvatusajattelussa lapsi nähdään uteliaana ja tutkivana olentona, jonka oppiminen perustuu lasten, aikuisten ja ympäristön vuorovaikutukseen. Reggio Emilia – kasvatusajattelussa korostuu pedagoginen ajattelu ja toimintatapa, jossa lapsen suhtaudutaan kuuntelevasti ja kunnioittavasti. Lapsella ajatellaan olevan jo valmiiksi sosiaalisia keinoja, monenlaisia kykyjä ja mahdollisuuksia, ajattelutapoja, keinoja luoda ja kerätä tietoa, sekä itseilmaisun keinoja. (Heinimaa 2011, 277-278.) Reggio Emilia -kasvatusajattelussa dokumentit ovat oleellinen osa toimintaa ja ne yhdistävät aiemmin opitun ja uuden oppimisen. Dokumenttien avulla oppimisen hetkiä voidaan tehdä näkyväksi ja sitä kautta antaa niille arvoa. Dokumenttien avulla toimintatapoja ja käsityksiä voidaan arvioida ja ymmärtää ja yhteiset keskustelut ilmiöistä ovat pohjana uuden oppimiselle. (Rintakorpi 2018a, 19.)

Pedagogisen dokumentoinnin voidaan sanoa olevan todellisuuden mahdollisimman tarkkaa kuvaamista tallentamalla sitä joko kirjoittamalla, videoimalla tai muulla tavoin. Se toimii apuvälineenä analysointiin, tulkintaan, toiminnan suunnitteluun sekä arvioinnin ja toiminnan uudelleensuunnitteluun. (Koivunen & Lehtinen 2015, 77.) Kirsi Tarkan (2018) mukaan dokumentointi ei ole varhaiskasvatuksessa uusi asia, sillä ennenkin lapsista on otettu valokuvia, talletettu lasten piirustuksia ja kirjattu tietoja kasvunkansioon. Dokumentoinnin tavoitteena on tehdä varhaiskasvatustoimintaa näkyväksi ja tiedottaa siitä. Pedagoginen painotus dokumentoinnissa syntyy, kun dokumenttien sisällöt otetaan yhteisen tarkastelun kohteeksi. Pedagogisen dokumentoinnin tavoitteena on arvioida, suunnitella ja kehittää koko varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria ja mahdollistaa lasten ja vanhempien osallisuus varhaiskasvatustoiminnassa.

Aiempiä tutkimuksia pedagogisesta dokumentoinnista on tehty jonkin verran, vaikka dokumentointia ja lapsen toiminnan näkyväksi tekemistä on varhaiskasvatuksessa tehty tietoisesti jo useiden vuosikymmenten ajan. Kuitenkin pedagogiset ulottuvuudet dokumentoinnissa ovat vielä melko uusia suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 10.) Pedagogiseen dokumentointiin liittyvän opinnäytetyön ”Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa” tehnyt Sini-Annika Sorri (2017) Lapin ammattikorkeakoulusta lähestyy aihetta varhaiskasvatuksen laadun ja kehityksen määrittelyn kautta ja pyrkii opinnäytetyössään selvittämään pedagogisen dokumentoinnin määrittelyä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Opinnäytetyö on selvitystyö varhaiskasvatuksen henkilökunnalle aiheesta: mitä ja miksi dokumentoidaan. Opinnäytetyössä hän tarkastelee myös lapsen näkyväksi tekemistä sekä erilaisia dokumentointimenetelmiä. Opinnäytetyö tarjoaa lisäksi yhteenvedon varhaiskasvatuksen henkilöstön käyttöön esitteen muodossa. (Sorri 2017, 6.)

Toinen pedagogisesta dokumentoinnista tehty opinnäytetyö on Karelia ammattikorkeakoulun opiskelijoiden, Anne Brelon ja Birgitta Turusen (2018) ”Kokemuksia pedagogisesta dokumentoinnista”, jonka toimeksiantaja on joensuulainen päiväkot. Opinnäytetyö on toteutettu laadullisena tutkimuksena, jonka tarkoitus oli selvittää, miten pedagogista dokumentointia käytetään työmenetelmänä, miten sen käyttäminen näkyy työssä ja millaisia kokemuksia työntekijöillä on pedagogisen dokumentoinnin käyttämisestä. Tutkimuksesta kävi ilmi, että pedagoginen dokumentointi koetaan havainnollistavana sekä suunnittelua ja arviointia edesauttavana työkaluna, joka lisää ymmärrystä lapsesta. Työmenetelmän käyttöönottoon, sekä tehokkaampaan käyttöön kyselyyn osallistuneet kaipaivat lisää koulutusta. (Brelo & Turunen 2018, tiivistelmä.)

Tutkija Kati Rintakorpi (2010 tiivistelmä) on tehnyt tutkimuksia pedagogisen dokumentoinnin työmenetelmistä suomalaisessa varhaiskasvatuksessa, ja vuonna 2010 julkaistussa tutkielmassa pyritään selvittämään minkälaiden järjestelyiden, tunnelmien ja oppimisympäristöjen kanssa varhaiskasvatuksen dokumentointi on yhteydessä sekä tuomaan näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin käytäntöjä. Tutkimus on toteutettu monimenetelmäisenä, jossa kvantitatiivista tutkimusta täydentää kvalitatiivinen osuus. Tutkimuksessa kävi ilmi, että varhaiskasvattajien

näkemyksen ja toiminnan välillä on suuria ristiriitoja, eikä pedagogista dokumentointia pystytty hyödyntämään oikealla tavalla. Väitöstutkimus pedagogisesta dokumentoinnista tarkastelee pedagogisen dokumentoinnin prosessia ja sen kytkeytymistä varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, sekä siihen kohdistuvia mahdollisuuksia ja haasteita. Tutkimus koostuu kolmesta laadullisesta ja yhdestä määrällisestä osatutkimuksesta. Tutkimus osoitti, että lähes 40 % varhaiskasvattajista ei käyttänyt pedagogista dokumentointia juuri lainkaan ja pienempien lasten kohdalla sitä käytettiin kaikista vähiten. Vaikeutena nähtiin ajanpuute, sekä osaamisen ja tarvittavien välineiden puuttuminen. Kati Rintakorpi on myös toteuttanut yhdessä Opetushallituksen (2018) kanssa pedagogiseen dokumentointiin liittyviä luentovideoita.

3.2 Pedagoginen dokumentointi käsitteenä

Reggio Emilia -kasvatusajattelussa lasten havainnoinnilla on tarkoitus, tavoite ja näkökulma. Lasta havainnoivan aikuisen on valittava näkökulma ja keskittyttävä tarkastelemaan jotakin tai joitakin lapsia kerrallaan. Dokumentit ovat työmateriaalia, jotka voidaan nähdä konkreettisina jälkinä prosessista, jossa lapset ja aikuiset ovat osallisina. Dokumenttien avulla aikuiset voivat yhdessä yrittää tulkita ja käsittää sitä, mitä lapsiryhmässä tapahtuu. Dokumentoinnilla haetaan vastauksia lasten oppimisen tukemiseen, lasten tuen tarpeisiin sekä esimerkiksi siihen, miten oppimisympäristöä tulisi muokata lasten hyödyksi. Dokumentointi ei välttämättä anna vastauksia, vaan voi pikemminkin herättää lisää kysymyksiä. Reggiolaisessa ajattelussa tiedon rakentuminen etenee spiraalimaisesti, jossa pedagoginen dokumentointi ja sen tulkinta johtavat uusiin dokumentteihin, ajatuksiin ja tulkintoihin, jotka johtavat taas uusiin projekteihin uuden teeman parissa. Tämä on muuttuvaa pedagogiikkaa muuttuvassa maailmassa. (Wallin 2000, 124-128.)

Dokumentointi käsitteenä on erilaisten asiakirjojen laatimista, kirjoittamista sekä asiakassuhteessa syntyvien tietojen, kuvien ja äänitteiden tallentamista. Erilaiset tallennetut asiakirjat ja dokumentit tukevat työntekijän lainmukaisia työprosesseja, näihin liittyvää päätöksentekoa ja päätösten valmistelua. Erilaisilla asiakirjoilla voidaan kuvata ja todentaa asiakasprosessin tapahtumia ja kulkua.

Dokumentoinnin avulla lisätään asiakasprosessin näkyvyyttä sekä asiakkaan luottamusta sosiaalihuollon työssä. (Laaksonen, Kääriäinen, Penttilä, Tapola-Haapala, Sahala, Kärki, Jäppinen. 2011. 13.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 37-38) pedagoginen dokumentointi määrittää varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioinnin ja kehittämisen keskeiseksi työmenetelmäksi, jossa jatkuvat havainnot, dokumentit ja näiden välinen tulkinta muodostavat ymmärryksen pedagogisesta toiminnasta. Varhaiskasvattajan näkökulmasta pedagogisen dokumentoinnin voidaan ajatella olevan työväline, jonka avulla pyritään luomaan reflektiivistä, vuorovaikutteista ja demokraattista pedagogiikkaa (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 15).

Pedagogiseen dokumentointiin liittyy kaksi ulottuvuutta: sisältö ja prosessi. Sisältöön kuuluu lasten päivittäisestä toiminnasta syntyvät dokumentit. Prosessissa tehdyn dokumentoinnin tulokset tuodaan tiimin tai koko työyhteisön keskusteluun ja reflektoitaviksi. Varhaiskasvatuksessa havainnointi, dokumentointi ja toiminnan arviointi liittyvät kiinteästi toisiinsa. Pedagogisesta dokumentoinnista voidaan puhua silloin, kun lapsen toiminnan havainnointi, havaintojen dokumentointi sekä toiminnan arviointi tehdään yhdessä tiimin tai työyhteisön kanssa loppuun asti. (Raski-Pitkänen, Virkki & Marjanen 2016, 14-16.)

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen perusteissa (Opetushallitus 2020) määritelty suunnittelun, toteuttamisen, arvioinnin ja kehittämisen keskeiseksi työvälineeksi. Sen kerrotaan olevan jatkuva prosessi, jossa varhaiskasvattajan havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärryksen pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi on tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia ja henkilöstön toiminnan itsearviointia (Opetushallitus 2018, 38.) Opetushallitus (2020) määrittelee pedagogisen dokumentoinnin olevan varhaiskasvatuksen keskeinen työmenetelmä, jolla tuetaan varhaiskasvatuksen suunnittelua, toteuttamista, arviointia ja sen kehittämistä. Pedagogisen dokumentoinnin tehtävänä on tuottaa tietoa lapsen elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. tavoitteena on oppia tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtää lasten välisiä suhteita, mahdollistaa

huoltajien osallisuus varhaiskasvatuksessa, sekä tunnistaa ja tiedostaa henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta varhaiskasvatuksessa.

3.3 Pedagogisen dokumentoinnin prosessi

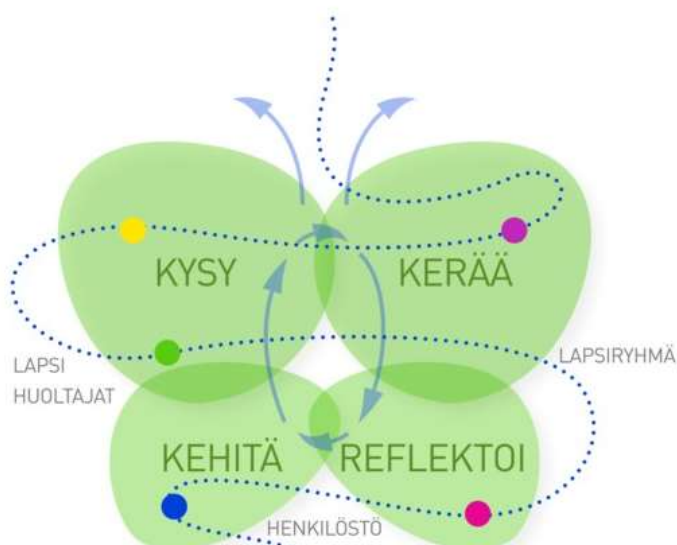
Kati Rintakorven (2020) mukaan dokumentoinnista tulee pedagogista dokumentointia siinä vaiheessa, kun reflektoidaan ja tulkitaan syntyneitä dokumentteja yhdessä lasten, työyhteisön ja vanhempien kanssa. Pedagoginen dokumentointi on muuttuva ja toiminnan mukaan elävä menetelmä, jossa toistuvat viisi eri vaihetta: kysyminen, dokumentointi, tulkitseminen, johtopäätösten tekeminen ja toiminnan muuttaminen. (Rintakorpi 2020.) Varhaiskasvattajan havainnot ilmiöiden, tapahtumien ja lapsiryhmän puheenaiheiden ympärillä käynnistävät pedagogisen dokumentoinnin prosessin. Havaintoja voi lähestyä erilaisten kysymysten avulla: Mitä aloitteita lapset tekevät ja miten niihin vastataan? Mihin asioihin lapset voivat vaikuttaa? Missä tilanteissa lasten vaikuttamismahdollisuuksia voitaisiin lisätä? Toisessa vaiheessa havaintojen pohjalta dokumentoidaan vaikutelmia ja näkökulmia sekä yksittäisen lapsen että koko lapsiryhmän tilanteesta. Kolmannessa vaiheessa pohdinnan perustana ovat kerätyt ja tuotetut dokumentit, kuten valokuvat, muistiinpanot ja lasten tekemät työt. Neljännessä vaiheessa siirrytään johtopäätöksiin, jotka pohjautuvat jo tehtyihin tulkintoihin, joiden pohjalta viimeisessä vaiheessa ryhdytään toiminnan muutokseen. On tärkeää huomata, että käytännössä pedagogisen dokumentoinnin prosesseja on käynnissä useita samanaikaisesti, eikä dokumentointi etene suoraviivaisesti. Lasten vasuihin liittyvä työskentely kulkee projektien ja lapsiryhmän sosiaalisen toiminnan tarkastelun rinnalla. (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 78-79.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) pedagoginen dokumentointi nähdään sekä yksilöllisessä että yhteisöllisessä merkityksessä. Alla olevassa kuviossa 1 Mansikka (2019, 103) kuvaa yksilön ja yhteisön suhdetta pedagogisen dokumentoinnin sisältöön ja prosessiin. Pedagoginen dokumentointi edellyttää, että lapsilähtöiset havainnot ja dokumentoinnit otetaan joko yksilöllisesti tai yhteisöllisesti huomioon toimintakulttuuria suunniteltaessa.

se linkittyy vasuun, sen sisältöihin ja tavoitteisiin. Varhaiskasvattajan täytyy suunnitella ja päättää pedagogisen dokumentoinnin toteutus vasun pohjalta.

Kuviossa 2 on havainnollistettu pedagogisen dokumentoinnin prosessia, joka Kati Smedsin (2018) mukaan jäsentyy neljälle eri tasolle: kysy, kerää, reflektoi ja kehitä. Kysyminen eli tavoitteen asettaminen on sekä organisoiva teko että arvovalinta. Kysyminen on organisoiva teko, sillä prosessin pitää lähteä liikkeelle jostain ja pedagogisessa dokumentoinnissa kysyminen on prosessin ensimmäinen vaihe. Pedagogisessa dokumentoinnissa kysyminen on myös arvovalinta, sillä aika on rajallinen resurssi, joten on tärkeää miettiä, mitä kysytään ja mikä on juuri tässä lapsiryhmässä olennaista lasten, vanhempien ja henkilöstön näkökulmasta. Kun tavoite on selkeä, ryhdytään pohtimaan millä keinoilla asiasta voidaan saada lisää tietoa. Tietoa voidaan saada esimerkiksi lapsen omasta varhaiskasvatussuunnitelmasta, keräämällä dokumentteja leikin, lapsihaastattelun, valokuvaamisen, videoinnin, piirrosten, sadutuksen tai havainnoinnin sekä eri laisten portfolioiden sekä standardoitujen kyselyjen- ja arviointilomakkeiden avulla. Dokumenttien äärelle on tärkeää pysähtyä ja niitä on tärkeää reflektoida sekä lasten että aikuisten kesken. Reflektoinnin jälkeen tulee kehittämisen vaihe, jossa pohditaan miten suunnitella ja kehittää toimintaa pedagogisessa dokumentoinnissa syntyneen tiedon perusteella. (Raski-Pitkänen ym. 2016, 14-16; Smeds 2018.)

PEDAGOGISEN DOKUMENTOINNIN PROSESSI

Kuvio 2 Pedagogisen dokumentoinnin prosessi (OPH 2018)

Pedagoginen dokumentointi on jatkuvaa virtausta ja reflektointia ihmisten sekä ilmiöiden välillä. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoituksena on pikemminkin luoda kysymyksiä kuin antaa valmiita vastauksia. Varhaiskasvattajan tulisi toiminnan näkyväksi tekemisen sijaan ennemminkin tutkia toimintakulttuuria ja sen kehittämistä pedagogisen dokumentoinnin avulla. (Rintakorpi 2018a, 57.) Havainnoinnin ja dokumentoinnin avulla varhaiskasvattaja voi lisätä tietoisuutta yksittäisen lapsen sekä lapsiryhmän etenemisestä ja havainnot luovat pohjan opetusmenetelmien muokkaukseen, jolloin lapsen kehitystä ja oppimista voidaan tukea sopivalla tavalla. Pedagogisessa dokumentoinnissa varhaiskasvattaja reflektoi ja tarvittaessa muuttaa toimintaa lapsiryhmässä tehtyjen havaintojen, tapahtumien, toiminnan, lasten oppimisprosessien sekä ilmiöiden perusteella. (Raski-Pitkänen, Virkki & Marjanen 2016, 14-16.) Kasvatustoiminta määräytyy sisällöllisesti, tavoitteellisesti sekä menetelmällisesti lapsilähtöisesti, johon lapset ja vanhemmat tuovat oman kulttuurinsa ja näkemyksensä ja varhaiskasvattajan tehtäväksi jää prosessin pedagoginen suunnittelu ja asiantuntijuus (Rintakorpi 2018a, 57).

Pedagoginen dokumentointi on toiminnan suuntaamista, muokkaamista ja kehittämistä sen perusteella, mitä kehittämisen kohteita pedagogisen dokumentoinnin prosessista avautuu. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoituksena on vaikuttaa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, oppimisympäristöön ja toimintakulttuuriin. (Lastentarhanopettajaliitto 2017, 27.) Varhaiskasvatuksen kouluttaja Piia Roosin (2019, 54-55) mukaan yksi pedagogisen dokumentoinnin tehtävistä on tehdä varhaiskasvatusta ja sen toimintaa näkyväksi lasten vanhemmille. Pedagoginen dokumentointi toimii vanhempien ja lasten osallisuuden mahdollistajana sekä toiminnan arvioinnin, suunnittelun ja kehittämisen osalta. Toiminnan suunnittelussa tulisi siirtää mitä tehdään -ajattelu miksi tehdään -ajatteluun, jolloin suunnittelussa voidaan huomioida lapsen kasvun ja kehityksen koko ympäristö ja vuorovaikutus, lasten vahvuudet ja mahdolliset tuen tarpeet, ryhmädynamiikka, pienryhmien ja koko ryhmän toiminta sekä kasvattajan oma toiminta (Koivunen & Lehtinen 2015, 97).

3.4 Pedagogisen dokumentoinnin mahdollisuudet ja haasteet

Pedagoginen dokumentointi tarjoaa parhaimmillaan keinoja lasten kohtaamiseen, heidän näkemysten ja ajatusten selvittämiseen ja näin mahdollistaa lasten osallisuuden toteutumisen. Parhaassa tapauksessa pedagogisen dokumentoinnin synnyttämä kokemus osallisuudesta luo lasten osallisuutta ja lisää yhteenkuuluvuudentunnetta sekä aikuisten ymmärrystä varhaiskasvatuksesta. (Rintakorpi 2018a, 15.)

Kati Rintakorven (2018a, 54-55) mukaan pedagogista dokumentointia käyttävissä lapsiryhmissä luovien toimintatapojen käyttö, lasten pitkäkestoinen leikki ja osallisuus toiminnan suunnittelussa oli yleisempää kuin niissä lapsiryhmissä, joissa pedagogista dokumentointia käytettiin vähän tai ei lainkaan. Runsaasti pedagogista dokumentointia hyödyntäville lapsiryhmille oli ominaista myös lapsilähtöinen toimintakulttuuri, lasten oppimisen ja osaamisen arvioinnin runsas käyttö, lasten sitoutuneisuus toimintaan, sekä lasten ajattelun, ongelmanratkaisun ja oppimaan oppimisen taitojen vahvuus ja myönteisempi tunneilmaisuus. Pedagogisen dokumentoinnin runsas käyttö näytti olevan myös yhteydessä lasten turvallisen kiintymyssuhteen muodostumiseen varhaiskasvattajiin, sekä lasten positiiviseen tunneilmaisun käyttöön. Pedagogista työmenetelmää käyttävät varhaiskasvattajat kokivat ammatillista vahvistumista, kokivat työn merkityksellisempänä ja olivat ammatillisesti tyytyväisempiä kuin vähemmän dokumentoivat kollegansa.

Pedagoginen dokumentointi on luovaa ja lapsilähtöistä, laaja-alaiseen osaamiseen, osallisuuteen, lasten toimijuuteen sekä positiiviseen pedagogiikkaan nojautuvaa toimintaa. Se perustuu positiivisuuteen ja sen avulla pyritään selvittämään, mitä lapsi jo osaa ja mitä uutta osaamista hän tavoittelee ja miten häntä voidaan osaamisessa tukea. Pedagoginen dokumentointi tuottaa lapsen elämästä tietoa ja näkökulmia ja varhaiskasvattajan tehtävänä on punoa nämä suunnitelmalliseksi ja tavoitteelliseksi varhaiskasvatukseksi. Pedagogisen dokumentoinnin avulla varhaiskasvattajat voivat tehdä pedagogisesti perustellen päätöksiä tavoitteista, työskentelymenetelmistä ja käsiteltävistä aihepiireistä, joiden lähtökohtana on lasten kiinnostuksen ja oppimisen kohteet. (Lastentarhanopettajaliitto 2017, 27-28.)

Pedagogisen dokumentoinnin työmenetelmän käyttö edellyttää varhaiskasvatuksessa kohtaamispaikkoja, missä tehdyistä dokumenteista on mahdollista keskustella sekä henkilöstön että lapsen ja varhaiskasvattajan kesken. Pedagogisen dokumentoinnin avulla varhaiskasvattaja voi tarkastella ja arvioida myös omaa toimintaansa. Tämä edellyttää sitä, että pedagogisesta dokumentoinnista tulee olennainen osa päivittäistä opetustyötä, eikä sitä käsitellä erillisenä osana toimintaa. Tämä vaatii toteutuakseen yhteistyötä, reflektointia ja keskustelevaa kulttuuria. Pedagogisen dokumentoinnin suorittaja joutuu tekemään eettisiä valintoja ja pohtimaan, mitä viestiä dokumentoinnilla välitetään. Dokumentoijalla on valta päättää siitä, millaisen sanoman kirjaukset ja kuvaukset välittävät dokumentoitavasta. Arvioinnin kohteena tulisi olla pedagogiikka, varhaiskasvatustoiminnan mahdollisimman laadukas toteuttaminen ja puitteet, eikä niinkään yksittäisen lapsen mahdollisen eritahtisen oppimisen ja kehityksen seuraaminen. Dokumentin teknisen suorittamisen jälkeen alkaa arviointi, joka tapahtuu lapsen, vanhempien sekä työkavereiden kanssa käytyjen keskustelujen avulla. Pedagoginen dokumentointi on todellisuuden tulkintaa, joilla voidaan kuvata oppimisen ja onnistumisen hetkiä. (Rintakorpi 2016, 154-156; Raski-Pitkänen ym. 2016, 14-16.)

Pedagogisen dokumentoinnin avulla varhaiskasvattajat voivat tietoisesti vastustaa rutinoitumista ja pohtia kriittisesti dokumentoinnista välittyvää arvomaailmaa ja oppimiskäsitystä sekä tarkkailla, vastaako varhaiskasvatus muuttuvan maailman, erilaisten lasten ja heidän oppimisensa vaatimuksiin. Pedagogisen dokumentoinnin runsas käyttö näytti lisäävän luovien toimintatapojen käyttöä ja lasten pitkäkestoista leikkiä sekä osallisuutta. (Rintakorpi 2018a, 53-54).

Pedagogisen dokumentoinnin käyttämisessä voidaan nähdä myös haasteita. Milloin dokumentoinnista tulee pedagogista dokumentointia? Rintakorven (2018a, 55) tutkimuksessa esiin nousseita haasteita olivat varhaiskasvattajien ajanpuute, sekä puutteet osaamisessa pedagogisen dokumentoinnin ja laitteiden käytön osalta. Pedagogisen dokumentoinnin tavoitteellinen käyttö työmenetelmänä koettiin myös haasteelliseksi. Myös heikot laiteresurssit päiväkodissa asettivat omat haasteensa. Dokumentointi koettiin usein varhaiskasvatuksesta irrallisena

osana, eikä niinkään nähty sen pedagogisia mahdollisuuksia yhdessä lasten ja vanhempien kanssa toteutettavassa toiminnassa.

Laadukas pedagoginen dokumentointi vaatii toteutuakseen aikaa, teknisiä välineitä ja uuden opettelua. Se vaatii työyhteisöltä pedagogista johtajuutta, vahvaa pedagogista visiota, avointa keskustelua ja sitoutumista jatkuvaan pedagogiseen keskusteluun. Varhaiskasvatuksen opettajan työtehtäviin kuuluu kantaa vastuuta lapsiryhmän toiminnan pedagogiikasta, sekä johdettava pedagogiikan dokumentointia, arviointia sekä suunnitella toimintaa yhdessä tiimin kanssa näiden pohjalta. Varsinaisen lasten kanssa toteutettavan varhaiskasvatustoiminnan lisäksi varhaiskasvatusopettajalle on laskettu noin viisi tuntia sak-työaikaa viikossa, jonka aikana pedagogisen dokumentoinnin arviointia ja kehittämistä voi toteuttaa. Tämä noin 13 prosentin työaikaosuus on OAJ:n (2019, 4) mukaan tarkoitettu varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opetus- ja kasvatustyön pedagogiseen suunnitteluun, arviointi- ja kehittämistehtäviin sekä esiopetus- ja varhaiskasvatussuunnitelmien laatimiseen ja arviointiin. (OPH 2018; Rintakorpi 2016, 154-156; OAJ 2019, 4.)

Eettisestä näkökulmasta pedagoginen dokumentointi aiheuttaa haasteita. Täytyy muistaa, että pedagoginen dokumentointi on aina jollain tavalla interventio lapsen elämään. Mitä varhaiskasvattaja päättää valita dokumentoinnin kohteeksi ja mistä näkökulmasta lasta dokumentoidaan? Pedagogisen dokumentointi ei ole objektiivinen työkalu, vaan se muodostuu niiden valintojen kautta mihin dokumentoija päättää katseensa sillä hetkellä kohdistaa. (Rintakorpi 2018c.)

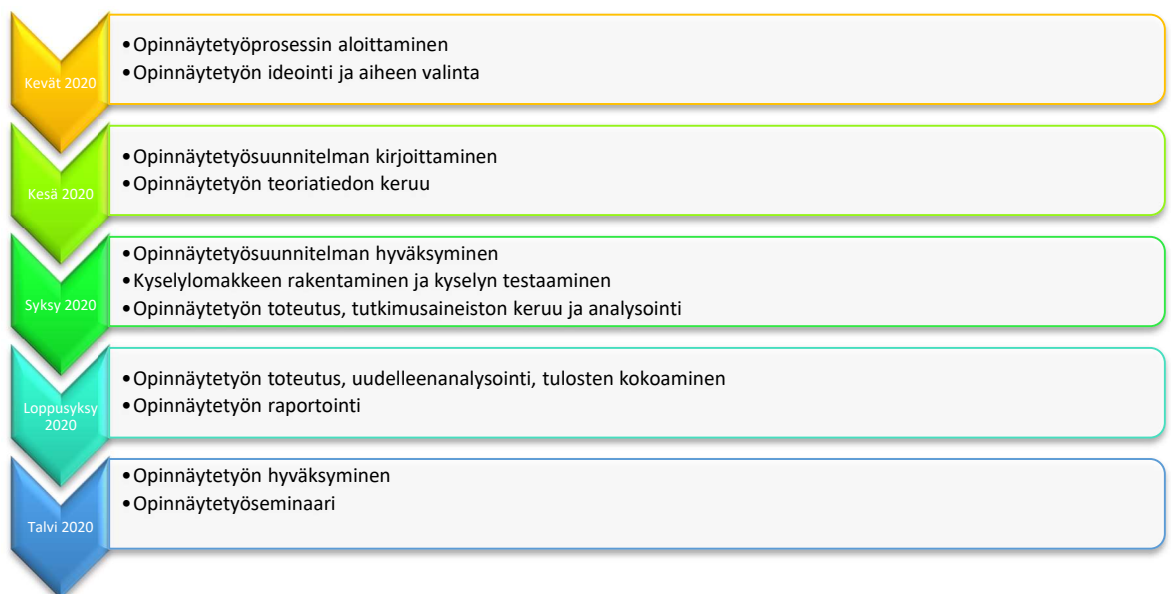
Pedagogisen dokumentoinnin tulisi olla vahvuusperusteista arviointia, joka tuo kehittävää arvioinnin periaatetta varhaiskasvatukseen. Kehittävä arviointi on arvioinnin ajattelutapa, joka tähtää siihen, että arviointi tuottaa tietoa, jota voidaan käyttää oppimista varten. Sen avulla ajatellaan painotetusti tulevaa oppimista, sitä mihin ollaan menossa ja mihin pyritään. Katse ei ole kriittinen, ylhäältä alaspäin tuleva, vaan arvostava, voimaannuttava, osallistava ja keskusteleva. (Rintakorpi 2020.)

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

4.1 Opinnäytetyöprosessin kuvaus

Aloitin oman opinnäytetyöprosessini toukokuussa 2020, jolloin tutkimusaiheeksi nousi pedagogisen dokumentoinnin välineet varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyöprosessini lähti liikkeelle aiheen valinnalla ja alusta asti oli selvää, että toteuttaisin opinnäytetyön laadullisella tutkimusotteella. Tutkimuskysymykset lähtivät hahmottumaan touko-elokuun 2020 aikana hankkimani teoratiedon pohjalta, jolloin kirjoitin opinnäytetyön teoriaa yhdessä opinnäytetyösuunnitelman kanssa. Opinnäytetyösuunnitelma hyväksyttiin syyskuussa 2020.

Perehdyin tutkimusaiheeseen kirjallisuuden ja ajankohtaisten keskustelujen kautta, joiden pohjalta kyselylomake alkoi muotoutua. Tein kyselylomakkeen Google Formsin avulla. Testasin kyselylomakkeen toimivuutta varhaiskasvatuksessa työskentelevillä ystävilläni ja lopulliseen muotoon kyselylomake tuli lokakuun 2020 alussa, jolloin julkaisin kyselyn Facebookin Varhaiskasvatuksen opettajat -ryhmässä. Tavoitteenani oli saada 10-20 vastausta ja tämä toteutui alle vuorokaudessa. Vastaajia oli yhteensä 24, kun päätin sulkea kyselyn. Opinnäytetyön materiaalin analysoiminen ja raportin kirjoittaminen alkoivat lokakuussa 2020 ja tämä kesti marraskuuhun 2020 saakka. Opinnäytetyöprosessini on kuvattu alla olevassa kuviossa 3.

Kuvio 3. Opinnäytetyöprosessi.

4.2 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tarkoituksena oli saada konkreettista tietoa pedagogisen dokumentoinnin välineistä suomalaisessa varhaiskasvatuksessa, sekä varhaiskasvatuksen opettajien kokemuksia, mielipiteitä ja näkemyksiä aiheesta. Lisäksi minua kiinnosti oman ammatillisuuden ja työmenetelmien kehittäminen. Näen pedagogisen dokumentoinnin paitsi velvoittavana, myös lisäarvoa antavana työmenetelmänä. Opinnäytetyön tarkoituksena oli saada vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten pedagoginen dokumentointi käsitteenä ymmärretään?
2. Miten pedagogista dokumentointia käytetään työmenetelmänä?
3. Mitä pedagogisen dokumentoinnin välineitä on käytössä?
4. Mitä haasteita ja mahdollisuuksia pedagogisen dokumentoinnin käytössä koetaan olevan?

Opinnäytetyöni on laadullinen eli kvalitatiivinen opinnäytetyö. Laadullinen tutkimus on prosessi, jossa aineistoon liittyvien näkökulmien ja tulkintojen muodostumiseen vaikuttaa aineistonkeruun väline eli tutkija itse. Näkökulmat ja tulkinnat aineistosta kehittyvät tutkijan tietoisuudessa oppimisprosessina vähitellen tutkimusprosessin edetessä. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusongelma täsmenyy koko tutkimuksen ajan tutkijan käytännön kokemuksen myötä. Laadullisessa tutkimuksessa etukäteen laaditun suunnitelman tulee joustaa ja sitä voi tarpeen vaatiessa muuttaa olosuhteiden mukaan. Laadullisessa tutkimuksessa kohdejoukko valitaan tarkoituksen mukaisesti ja jokaista tapausta käsitellään ainutlaatuisena. Kyselyllä kerättyjä tutkimustuloksia tarkastellaan monitahoisesti ja yksityiskohtaisesti, eikä lähtökohtana ole teorian tai hypoteesin testaaminen, vaan uusien ja odottamattomien seikkojen paljastaminen. (Kiviniemi 2015, 74-75; Hirsjärvi, Remes & Saravaara 2013, 160-164.)

4.3 Tutkimusmenetelmä ja kyselylomake aineistonkeruumenetelmänä

Laadullisen tutkimuksen tutkimusmenetelmänä käytin kyselyä, jonka idea on Sarajärven ja Tuomen (2018, 84-86) mukaan yksinkertainen silloin, kun halutaan tietää, mitä ihminen ajattelee tai miksi hän toimii kuten toimii. Kyselytutkimuksen etuna voidaan pitää vaivattomuutta ja nopeaa aineiston keruuta. Vehkalahden (2014, 11-12) mukaan kyselytutkimus on tärkeä tapa kerätä ja tarkastella tietoa esimerkiksi erilaisista yhteiskunnan ilmiöistä, ihmisten toiminnasta, mielipiteistä, asenteista ja arvoista. Kyselylomake on mittausväline, joka soveltuu yhteiskunta- ja käyttäytymistieteelliseen tutkimukseen, mielipidetiedusteluihin, katukyselyihin, soveltuvuustesteihin ja palautemittauksiin. Kyselytutkimuksessa tutkija esittää vastaajalle kysymyksiä kyselylomakkeen välityksellä. Lomake tulee suunnitella huolellisesti, sillä koko tutkimuksen onnistuminen riippuu lomakkeesta ja kysymysten asettelusta. Kun vastaaja täyttää lomakkeen, on siihen enää myöhemmin tehtävä muutoksia.

Vehkalahden (2014, 95-96) mukaan kyselytutkimuksen aineiston tavoitekoko voi määräytyä tutkimusasetelman perusteella, mutta lopullisen koon ratkaisevat usein tiedonkeruun kustannukset ja aikataulu, vastausprosentti ja vastausten laatu. Olisi myös helppoa neuvoa keräämään niin paljon havaintoja kuin mahdollista, mutta laatua ei voi korvata määrällä, joten myös pienempien aineistojen analysointi on mahdollista.

Kyselytutkimukseen käytettävät resurssit, kuten aika ja kustannukset, voidaan arvioida melko tarkasti etukäteen. Huolella suunniteltu aineisto ja kysymykset mahdollistavat sen, että aineisto on helposti analysoitavissa. Kyselytutkimuksen suurimpana ongelmana voidaan pitää vastauskatoa, johon vaikuttaa valittu vastaajajoukon koko, sekä tutkimuksen aihepiiri. Mikäli kyselyn aihe on tärkeä valitulle vastausjoukolle, voidaan odottaa korkeampaa vastausprosenttia. Kyselytutkimuksen heikkoutena voidaan pitää myös mahdollista aineiston pinnallisuutta, koska vastaajien suhtautumista kyselyyn ei voida varmistaa. Toisin sanoen ei voida varmistua siitä, onko vastaukset laadittu rehellisesti ja huolella tai onko ylipäänsä kysymyksiä ymmärretty oikein. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 84-86; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 195-196.)

Kyselylomakkeen laatimisessa on huomioitava sen toimivuus käytännössä ja kyselyn testaaminen on tärkeää. Testaaminen tarkoittaa sitä, että kyselyä arvioidaan kriittisesti muutaman perusjoukkoa vastaavan henkilön toimesta. Kyselyn testaajat arvioivat kysymyslomakkeen pituutta ja vastaukseen käytettävää aikaa, sekä vastausohjeiden ja kysymysten selkeyttä, vastausvaihtoehtojen toimivuutta. (Vilkkä 2015, 108.)

Tutkimusaineiston keräämistä tehdään perinteisten, paperisten kyselylomakkeiden lisäksi yhä enemmän sähköisten kyselyiden avulla, joita voidaan lähettää sähköpostin välityksellä tai julkaista sosiaalisen median alustalla, kuten Facebookissa. Kysymysten tekeminen ja asettelu vaativat huolellisuutta, sillä kysymykset ovat perusta koko tutkimuksen onnistumiselle. Kysymyksiä ryhdytään miettimään tutkimuksen tavoitteiden ja tutkimusongelmien mukaisesti. Eniten virheitä tutkimustuloksiin aiheuttavatkin kysymysten muoto, jolloin vastaaja on käsittänyt kysymyksen eri tavalla kuin tutkija on tarkoittanut. Kysymysten tulee olla yksiselitteisiä ja selkeitä, jotta väärinymmärryksiltä välttyttäisiin. (Valli 2018, 92-93.)

Verkkokyselyn etuna voidaan pitää sen nopeutta sekä kyselyä toimitettaessa kuin vastauslomaketta palautettaessa, sekä taloudellisuutta. Aineistonkeruuvaiheessa kuluja ei tule, eikä maantieteellistä estettä aineiston hankkimiseen ole. Lisäksi aineistoin käsittely on nopeampaa, kun aineistoa ei tarvitse erikseen syöttää tai litteroida. Aineiston voi kerätä suoraan Google Drive -ohjelman aineistonkeruulaatikkoon. Kyselyä rakennettaessa tulee ottaa huomioon, että siihen täytyy voida vastata erilaisilla älylaitteilla ilman, että kyselylomakkeen visuaalisuus kärsii. (Valli & Perkkilä 2018, 117-119.)

Vehkalahden (2014, 24-24) mukaan kyselytutkimuksessa voi olla avoimia ja/tai suljettuja osioita. Avoimeen osioon vastataan vapaamuotoisesti ja suljetuissa osioissa vastausvaihtoehdot ovat valmiina. Kyselytutkimuksessa käytetään usein suljettuja osioita, mutta hänen mukaansa avoimiakin osioita tarvitaan. Valmiiden vastausvaihtoehtojen mittaaminen ja tietojen käsittely on selkeämpää. Sanallisia vastauksia on työläämpi käsitellä, mutta ne ovat suljettuja osioita parempi vaihtoehto esimerkiksi silloin kun vaihtoehtoja ei haluta tai voida luetella valmiiksi. Vaihtoehtoja voi olla liikaa tai niitä ei ole mahdollista rajata

etukäteen. Avoimet kysymykset antavat vastaajille vapauden sanoa juuri sen, mitä he haluavat sanoa. (Vehkalahti 2014, 24-24).

Opinnäytetyön aineistonhankintamenetelmänä käytin Google Formsin sähköistä kyselylomaketta, jonka vastauslinkin julkaisin Facebookin Varhaiskasvatuksen opettajat -ryhmässä. Tällä tavalla vastaajien maantieteellinen jakauma olisi lähtökohtaisesti laaja, sillä Facebook -ryhmässä on jäseniä ympäri Suomen. Kyselylomakkeen avulla oli tarkoitus selvittää, miten pedagogista dokumentointia käytetään työmenetelmänä, mitä pedagogisen dokumentoinnin välineitä varhaiskasvattajilla on käytössä, sekä mitä mahdollisuuksia ja haasteita varhaiskasvatuksen opettajat kokevat pedagogista dokumentointia tehdessään. Kyselylomakkeessa oli sekä avoimia että suljettuja kysymyksiä. Olin varautunut pitämään kyselyn avoinna pari viikkoa, mutta sain tarvittavan määrän vastauksia jo alle vuorokaudessa ja vastaajajoukon koko oli 24. Kyselyn julkaiseminen sosiaalisen median alustalla mahdollisti sen, että vastaajajoukosta olisi lähtökohtaisesti laaja maantieteellinen otanta.

4.4 Opinnäytetyön aineiston analyysimenetelmä

Kyselyn alussa halusin selvittää taustatietona vastaajan asuinmaakunnan, koulutustaustan, kokemusvuodet sekä varhaiskasvatuksen opettajan vastuulla olevan lapsiryhmän ikäjakauman. Lisäksi kysyin, onko vastaaja julkisen vai yksityisen sektorin työntekijä. Kyselyyn vastanneet olivat varhaiskasvatuksen opettajia, joista yli puolet eli 58 % oli sosionomi amk -tutkinnon suorittaneita ja loput joko kasvatustieteen kandidaatteja ja maistereita tai opistotason koulutuksen suorittaneita. Vastauksia tarkastellessa totesin, että vastaajan koulutustausta ei vaikuttanut vastauksiin, vaan kokemukset ja mielipiteet jakautuivat tasaisesti. Myöskään se, työskentelikö varhaiskasvatuksen opettaja yksityisellä vai julkisella sektorilla, ei näyttänyt vaikuttavan vastauksiin. Tutkimusmateriaali koostui sähköisestä kyselylomakkeesta, jossa oli sekä strukturoituja että avoimia kysymyksiä. Kerätyn materiaalin ollessa vapaamuotoista, tuli sitä käsitellä johdonmukaisesti.

Laadullisen analyysin läpikäyminen etenee järjestyksessä ja laadullisen tutkimuksen aineiston analysointi alkaa lukemalla kyselyn vastaukset läpi ja aineiston rajaamisella kiinnostaviin asioihin (Tuomi & Sarajärvi 2013, 91–93; Eskola 2015, 156-158). Laadullisen tutkimuksen tiedonkeruu ja analysointi perustuvat tutkijaan, jonka tehtävänä on suodattaa ja muokata saadut tulokset analysoitavaan muotoon (Kananen 2008, 24–25). Aineiston analysoinnilla pyritään löytämään keskeiset ydinkategoriat, jotka kuvaavat tutkittavaa kohdetta ja joiden varaan tutkimustulosten analysointi voidaan perustaa. Tutkijan tehtävänä on löytää keskeisimmät käsitteet ja karsia epäolennainen aineisto pois. (Kiviniemi 2015, 83-84.) Kokosin verkkokyselyn vastaukset Google Formsin ohjelman avulla yhden lomakkeen alle, josta tuli materiaalia 97 sivua. Googlen ohjelman avulla oli helppoa tarkastella aihe kerrallaan kaikkien kyselyyn osallistuneiden vastaukset, sillä ohjelma jaotteli vastaukset valmiiksi kysymys kerrallaan. Kyselyn vastaukset olivat pääosin selkeitä ja kokonaisia lauseita, joiden tulkinta oli helppoa.

Analysoinnin jälkeen aineisto litteroidaan tai koodataan, jolloin aineisto käydään läpi ja siitä erotellaan ne asiat, jotka kiinnittyvät aineiston kiinnostavuuteen. Seuraavaksi päästään aineiston analysointiin, jolloin aineistoa muokataan luokittelemalla, teemoittamalla ja tyypittelemällä. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 91–93; Eskola 2015, 156-158.) Teemoittamisessa ideana on järjestellä eli teemoitella kerätystä aineistosta olennaiset asiat. Tutkijan teemoittaessa aineistoa omien kysymysten kautta, on tutkijan tehtävä informanttien antamien merkitysten löytäminen. Kerättyä aineistoa luetaan useaan kertaan ja järjestellään eri luokkiin, tarkennetaan ja järjestellään uudelleen, kunnes aineistosta nousseet pääteemat ovat selvillä. Laadulliseen tutkimukseen kuuluu myös aineiston ennakoimattomuus, jolloin sieltä voi nousta esille myös odottamattomiakin teemoja. (Moilanen & Räihä, 2015, 61-62; Tuomi & Sarajärvi 2013, 91-93; Koivula ym. 2012, 33-34.)

Teemoittelun tekniikoina voidaan käyttää esimerkiksi koodausta värein, numeroin tai taulukoin. Keskeinen tapa analysoida aineistoa, on etsiä vastauksista yhtäläisyyksiä ja poikkeuksia ja löytää näiden avulla aineistoa parhaiten kuvaavat teemat, jotka vastaavat asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Aineistosta nostetut havainnot, kuten myös teorian yhdistäminen aineistoon ja sen kautta aineiston rikastuttaminen kuuluvat olennaisena osana teemoitteluun. Teoriaa ei kuitenkaan

varsinaisesti testata eikä todisteta oikeaksi tai vääräksi, eikä sille aseteta etukäteen hypoteeseja. (Koivula ym. 2012, 33–34.)

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset määrittivät varhaiskasvatuksen opettajille suunnatun kyselyn kysymykset. Varhaiskasvatuksen opettajille suunnatun kyselylomakkeen kysymykset taas ohjasivat aineiston analysointia ja teemoittelua. Ryhdyin etsimään avoimien kysymysten vastauksista yhteensopivia ilmaisuja, jotka teemoittelin eri väreillä. Koodasin kyselyn avulla kerätyn aineiston kysymys kerrallaan teemoittamalla saadut vastaukset värikoodilla niin, että samaa tarkoittavat sanat saivat saman värin. Värikoodien avulla oli helppo poimia vastauksissa toistuvat sanat, teemat ja olennaiset asiat. Tällä teemoittelumenetelmällä kykenin luomaan varsin laajasta aineistosta yhtenäisen kokonaisuuden, josta keskeiset tulokset oli suhteellisen helppo löytää.

Tutkimuksen analysointivaiheen jälkeen viimeinen vaihe on tulosten tulkinta ja johtopäätökset. Analyysiin ja tulkintoihin on tuotava mukaan kytkennät teorioihin ja esimerkiksi aikaisempiin tutkimuksiin (Valli, R. 2018, 156-172). Saadut tulokset on selitettävä ja tulkittava, jotta tutkimuksesta saadaan kokonaisuus. Tuloksista pyritään laatimaan synteesejä, joka tarkoittaa pääkohtien yhteen kokoamista. Tämän tarkoituksena on koota yhteen tutkimusongelmaan saadut vastaukset. Tutkimuksesta tehdyt johtopäätökset puolestaan perustuvat laadittuihin synteeseihin, joiden perusteella pohditaan koko tutkimuksen merkitystä saatujen tuloksien osalta mutta myös laajemmassa merkityksessä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 229–230.) Tutkimusprosessin kuvaaminen, päättely ja tulkinta on tärkeää avata ja selittää. Sitaattien ja materiaalista poimittujen otteiden avulla voidaan selkeyttää ulkopuolisen lukijan tutkimusprosessin kulun seuraamista. (Koivula ym. 2002, 33–34.)

4.5 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2019, 7-8) ohjeistuksen mukaan haastatteluihin tai kyselyihin perustuvissa tutkimuksissa tutkittaville tulee kuvata tutkimuksen aihe, sekä avata mitä tutkimukseen osallistuminen konkreettisesti tarkoittaa

ja kauanko tutkimukseen kuluu aikaa. Tutkimukseen liittyvästä informaatiosta tulee käydä ilmi tutkijan yhteystiedot, tutkimuksen aihe, aineistonkeruun konkreettinen toteutustapa ja arvioitu ajankulu, kerättävän aineiston käyttötarkoitus, säilytys ja jatkokäyttö sekä osallistumisen vapaaehtoisuus. Sähköisen kyselyn alussa oli saate, josta kävi ilmi kyselyn tarkoitus, liite 1.

Yksityisyyden suoja kuuluu Suomen perustuslailla suojattuihin oikeuksiin ja on myös tutkimuseettisesti tärkeä periaate ja näin ollen opinnäytetyön toteutuksen kannalta tärkeä asia pohtia. Tutkimusaineistojen keruun, käsittelyn ja tulosten julkaisemisen kannalta tärkein yksityisyyden suojan osa-alue on tietosuoja. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2019, 8-11) mukaan yksityisyyden suojaa koskevat tutkimuseettiset periaatteet jaetaan tutkimusaineiston suojaamiseen ja luottamuksellisuuteen, aineiston säilyttämiseen sekä hävittämiseen sekä tutkimusjulkaisuihin. Periaatteiden lähtökohtana on luottamuksellisuuden ja tieteen avoimuuden periaate. Lain pääperiaate on tutkimuksen toteutus tutkittavan suostumuksella.

Tunnistetietojen keräämisen ja säilyttämisen perusteena on niiden tarpeellisuus tutkimuksessa, eikä tunnistetietoja tule kerätä tai säilyttää tarpeettomasti. Kun tutkimusaineisto on analysoitu eikä tunnisteiden säilyttämiselle ole enää tutkimuksellisia perusteita, säilytetään vain tunnisteeton aineisoversio. Kun haastateltavien henkilötietoja ei tarvita itse aineiston analyysissä, tulee tunnisteelliset paperiaineistot hävittää ja sähköisten aineistojen tunnisteet poistaa. Mikäli jatko-yhteydenottoja varten tarvittavia tunnistetietoja säilytetään, tulee ne olla suojattuna ja erillään analysoitavasta aineistosta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 8-11). Kyselyn vastaukset olivat täysin anonyymejä, koska käytin kyselyn rakentamiseen kehitettyä sovellusta, johon varhaiskasvatuksen opettajat vastasivat nimettöminä.

5 KYSELYN TULOKSET

5.1 Mitä pedagoginen dokumentointi on?

Opinnäytetyön kyselyssä halusin ensimmäisenä selvittää, miten pedagoginen dokumentointi käsitteenä ymmärretään. Pedagogisen dokumentoinnin prosessin katsotaan alkavan, kun varhaiskasvattaja kiinnittää tietoisesti huomionsa lapseen tai lapsiryhmässä olevaan ilmiöön, tapahtumaan tai keskustelunaiheeseen. Kerätyt dokumentit muuttuvat merkityksellisiksi vasta niistä tehtyjen tulkintojen avulla. (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 77-100.)

Vastauksien mukaan pedagoginen dokumentointi käsitetään lasten ja toiminnan arvioinnin työkaluna, toiminnan suunnittelun apuna ja varhaiskasvatuksen toiminnan kehittämisen välineenä. Lisäksi se nähtiin lasten toiminnan ja töiden tallentamisena, sekä niiden näkyväksi tekemisenä. Vastaajista yli puolet kuvasi pedagogisen dokumentoinnin olevan arviointia, havainnointia ja lasten toiminnan näkyväksi tekemistä. Pedagoginen dokumentointi nähtiin erilaisten havaintojen tekemisenä, joiden avulla lasten tuen tarpeita voidaan havaita ja varhaiskasvatuksen toimintaa kehittää.

”Oppimisen, kasvun ja kehityksen tallentamista esim. valokuvien piirrosten yms. avulla. Siinä yhdistyy dokumentti esim. kuva tekstiin, jossa vaikkapa toiminnan tavoitteita avataan. Myös lasten arviointi toiminnasta ja kommentit syventävät dokumentointia. Oppiminen tehdään näkyväksi sen avulla.”

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 37) pedagogisen dokumentoinnin avulla tuotetaan tietoa lapsen elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista, sekä lapsiryhmän toiminnasta. Lasten kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyviksi ja työmenetelmän avulla saadaan selville lapsen hallitsemia taitoja sekä lapsiryhmän dynamiikkaa. Kyselyyn vastanneista varhaiskasvatuksen opettajista vain kaksi kertoi selvittävänsä lasten välisiä sosiaalisia suhteita pedagogisen dokumentoinnin avulla.

24:sta kyselyyn vastanneesta varhaiskasvatuksen opettajasta 15 kertoi tekevänsä pedagogisen dokumentoinnin avulla pedagogista toimintaa näkyväksi myös vanhemmille ja osa vastaajista koki, että työn arvostusta voidaan lisätä pedagogisen dokumentoinnin avulla, kun toiminta tulee näkyväksi myös vanhemmille. Vanhempien osallisuus varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelussa koettiin haasteellisena ja monessa vastauksessa pedagogisena dokumentointina nähtiin lapsen oman varhaiskasvatussuunnitelma ja kasvunkansio. Tekemäni kyselyn vastaukset erosivat Kati Rintakorven (2018a, tiivistelmä) tekemän väitöstutkimuksen tuloksista, jossa varhaiskasvattajat käyttivät aikuislähtöistä dokumentointia lähinnä vain lasten toiminnan näkyväksi tekemisen välineenä ja lasten osuus dokumentoinnissa oli vähäistä.

5.2 Pedagogisen dokumentoinnin käyttö työmenetelmänä

Kyselyn vastausten perusteella pedagogista dokumentointia käytetään työmenetelmänä aktiivisesti ja monipuolisesti. 23 vastaajaa 24:sta kertoi käyttävänsä perinteistä käsin kirjaamista sekä valokuvaamista tai videointia pedagogisen dokumentoinnin työmenetelmänä. Kirjaaminen koettiin helppona keinona havainnoida lapsia ja sitä käytettiin päivittäin aktiivisena dokumentoinnin keinona. Kirjaamista käytettiin esimerkiksi lasten leikkien havainnoinnissa, päivälistoissa, lasten reissuhoissa, erilaisissa havainnointilomakkeissa sekä tiimipalaverimuistioissa.

Vastaajat kertoivat kuvaamisen olevan helppo ja nopea keino havainnoida lapsia. Valokuvaamista ja videointia tekivät sekä varhaiskasvattajat että varhaiskasvatusryhmän lapset. Valokuvia ja videoita jaettiin Whatsapp-ryhmissä vanhemmille, sekä päiväkotien omissa blogeissa ja viikkokirjeissä. Tässä yhteydessä osa vastaajista kertoi liittävänsä valokuviin ja videoihin tekstin, jossa avataan toiminnan taustoja, eli pedagogiikkaa. Kyselyn vastaajat kertoivat katsovansa valokuvia ja videoita myös yhdessä lapsiryhmän kanssa. Kuvien avulla tehtiin näkyväksi toimintaa, tallennettiin lasten tekemiä töitä ja kuvattiin lasten sosiaalisia suhteita. Lasten itsearviointia ja keskusteluja kertoi käyttävänsä työmenetelmänä yhdeksän vastaajaa.

Kati Rintakorven (2018a, 51) väitöstutkimuksen perusteella näyttäisi siltä, että kun varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on lapsilähtöisempää, on dokumentointikin enemmän pedagogisesta painottunutta kuin niissä ryhmissä, joissa toiminta on aikuislähtöisempää. Runsas pedagoginen dokumentointi näytti olevan yhteydessä lasten näkemysten huomiointiin sekä toiminnan suunnittelussa, että luovien ja leikillisten työtapojen käytössä. Kuusi vastaajaa 24:sta kertoi käyttävänsä yhtenä pedagogisen dokumentoinnin työvälineenä joko yksittäisen lapsen tai lapsiryhmän haastattelemista ja yhteisiä juttutuokioita. Useissa vastauksissa toistui lasten osallisuuden mahdollistaminen.

”Arjessa kirjaan havaintoja, pidämme porinahetkiä lasten kanssa, suunnittelemme toimintaa havaintojen ja keskustelujen pohjalta (lapset/vanhemmat) otamme kuvia lapsista, pyydämme lapsia kertomaan kuvista.”

”Kuvaamalla tilanteita, laittamalla esille vanhemmille kuvia. Kirjoittamalla jälkikäteen toiminnasta kuukauden kuulumisten muodossa. Välillä osallistan lapsia liittämällä heidät arvioimaan toimintaa (esim retkien arvioinnit, joihin lisätään kuvat ja oppimistavoitteet.”

Lapsi voi dokumentoida itselleen tärkeitä asioita esimerkiksi valokuvaamalla, piirtämällä, videoimalla tai kirjoittamalla. Kertyvien dokumenttien ja niistä tehtyjen tulkintojen ja reflektoinnin avulla voidaan helposti välittää tietoa lapsen osaamisesta, onnistumisista, vahvuuksista ja saada selville hänen omia näkemyksiä esimerkiksi keskustelemalla dokumenteista lapsen kanssa. (Opetushallitus 2020.)

Rintakorven (2018a, 52) väitöstutkimuksen tulosten perusteella vanhempien osallisuutta pedagogisessa dokumentoinnissa oli vähän ja se rajoittui lähinnä toimintaa näkyväksi tekevään dokumentointiin. Tällöin on vaarana, että vanhemmat jäävät varhaiskasvatuksen ulkopuolisiksi tarkkailijan asemaan. Kyselytutkimuksessani ei selvitetty vanhempien osallisuutta erikseen, mutta kysyttäessä pedagogisen dokumentoinnin toteutuksesta käytännön tasolla, varhaiskasvattien vastauksista saattoi päätellä, että vanhempien osallisuus rajoittui lähinnä dokumenttien näkyväksi tekemiseen kuvien, videoiden, blogin ja viestin välityksellä. Neljä kyselyyn vastannutta koki haasteeksi vanhempien vähäisen osallisuuden.

Kyselyyn vastanneista 24:sta varhaiskasvatuksen opettajasta 20 kertoi suunnittelewansa pedagogisen dokumentoinnin käyttöä yhdessä oman tiimin tai esimiehen kanssa. Pedagogisten dokumenttien ääreen on tärkeää pysähtyä ja tarkastella yhdessä tiimin kanssa, mitä ne kertovat lasten toiminnasta, toimintaympäristöstä ja henkilöstöstä. Tiimin yhteisissä keskusteluissa voidaan tarkastella esimerkiksi lapsista tallennettuja videonpätkiä, havainnoida leikkitilanteita tai sosiaalisia suhteita. Opetushallitus on koonnut internetsivuilleen tukimateriaalia pedagogisen dokumentoinnin työmenetelmien käytöstä ja materiaalin tarkoituksena on herättää ajatuksia ja tarjota ideoita varhaiskasvatustiimille pohdinnan ja kehittämisen tueksi. (Opetushallitus 2020.) Kyselyyn vastanneista 24:sta varhaiskasvatuksen opettajasta 14 kertoi saaneensa koulutusta pedagogisen dokumentoinnin käyttöön.

5.3 Pedagogisen dokumentoinnin välineet

Vastauksista tuli ilmi, että pedagogisen dokumentoinnin välineitä käytetään monipuolisesti ja suosituimmat pedagogisen dokumentoinnin välineet ovat tabletti, puhelin ja tietokone, joita käyttivät kaikki kyselyyn vastanneet. Paperillekin edelleen kirjataan ja vastaajista 16 kertoi käyttävänsä perinteistä kynää ja paperia dokumentoinnin apuvälineenä. Paperia käytetään, kun lasten havainnoista kirjoitetaan reppuvihkoon, viikkokirjeeseen, päivälistaan, lapsen vasuun, sekä esimerkiksi leikin tai sosiaalisten tilanteiden havainnointilomakkeelle. Lisäksi vastaajat kertoivat tekevänsä lapsihaastatteluja sekä paperille, että videolle. Seinälle kiinnitettäviä dokumentteja, kuten vasupuu, muistojen seinä, tai valkotaulu, käytti yli puolet vastaajista.

”Pädin ja kännykän kamera kuvalliseen dokumentointiin. Olisi myös tietokone kirjallisia havaintomerkintöjä varten. Nyt niitä täytämme käsin lomakkeelle, jonka olen tehnyt neuvolalomakkeen pohjalta motoristen taitojen osalta eri-ikäisille sopivaksi. Toisinaan kirjoitamme myös muita havaintoja ylös. Lapsilla ei ole kodin ja pk:n välillä kulkevaa reissuvihkoa tms, eikä kodista ole useinkaan pyydetty tuomaan mitään, minkä voisi laskea pedagogiseksi dokumentoinniksi. Käytämme päivälistaa, johon kirjaamme tietoja lapsen päivän kulusta hakutilanteen keskustelujen tueksi, mutta emme säilytä näitä muistiinpanoja. Lisäksi neuvolalomake ja kieltenkehityksen seurantalomake.” Vasukeskusteluja ennen perheelle annetaan kotiin lapsen haastattelulomake.”

Vastaajat käyttivät sähköisiä pedagogisen dokumentoinnin välineitä, kuten nettisivuja, digitaalista portfoliota, päiväkodin omaa blogia, sekä lapsiryhmän vanhemmille perustettua omaa whatsapp-ryhmää.

"Whatsapp-ryhmä vanhemmille, kännykkäkamera videoita ja kuvia varten, mindmapit, päivälista, tiimipalaverimuistio tai viestivihko esimerkiksi."

Digitaalisen portfolion avulla varhaiskasvatuksen opettaja voi saada sen avulla tietoa lapselle tärkeistä kokemuksista, vertaissuhteista, kiinnostuksen kohteista, oppimisen prosesseista sekä oppimistavoitteista. Sen avulla voidaan mahdollistaa lapsen ja vanhemman osallisuus, sekä nostaa esiin yksittäisen lapsen kasvu- ja oppimisprosessi. (Opetushallitus 2020.)

Kaksi vastaajista kertoi käyttävänsä muksunettiä, joka on sähköinen pedagogisen toiminnan ja verkko-opetuksen portaali sekä yhteydenpitokanava kodin ja päiväkodin välillä. Sen tavoitteena on edistää lapsen oppimista ja kasvua, tukea kasvatushenkilöstön työtä suunnittelussa, toiminnan dokumentoinnissa ja arvioinnissa. (Muksunetti 2019, 3.) Kaksi vastaajaa kertoi käyttävänsä sosiogrammia varhaiskasvatusryhmän sosiaalisten suhteiden havainnoinnissa. Opetushallituksen (Tast 2018) mukaan sosiogrammi mahdollistaa lasten vertais- ja kaverisuhteiden havainnoinnin, jolloin voidaan tarvittaessa tehdä positiivisia interventioita lasten kaverisuhteisiin, niiden luomiseen ja parantamiseen.

Vaikka 20 vastaajaa 24:sta kertoi käyttävänsä melko laajasti erilaisia pedagogisen dokumentoinnin välineitä, oli joukossa kaksi vastaajaa, jotka käyttivät työmenetelmää vielä melko vähän.

"Meillä on kasvunkansiot (sisältää lasten teoksia päivättyinä), vasu-keskustelut, havainnointilomake motorisiin taitoihin liittyen. Meillä ikävä kyllä ei juurikaan tehdä muuta havainnointia edellä mainitun lisäksi muuten kuin työn ohessa tapahtuva satunnainen lasten seuraaminen. Neuvolalomakkeisiin ja kielenkehityksen seurantalomakkeeseen arvioimme lasten taitoja, osaamista ja tilannetta kerran vuodessa."

5.4 Pedagogisen dokumentoinnin mahdollisuuksia ja haasteita

Kyselyyn vastanneista 24:sta varhaiskasvatuksen opettajasta 23 koki suurimpana haasteena pedagogisen dokumentoinnin toteutumiselle ajanpuutteen. Vauhdikas päiväkotiarkea asettaa omat haasteensa ajankäytölle, joten valokuvaaminen ja videointi koettiin vastausten perusteella tehokkaimpana tapana tehdä pedagogista dokumentointia. Lisäksi kyselyyn vastanneet kokivat, että dokumentointia tekevän varhaiskasvattajan läsnäolo saattaa kärsiä dokumentoinnin tiimelyksessä.

”Suurin haaste tuntuu joskus olevan aika, vaikka loppujen lopuksi sitä ei pedagogiseen dokumentointiin mene edes paljoa, kun oppii itselleen sopivat käytännöt sen toteuttamiseksi.”

Kati Rintakorven (2018a, 55-59) väitöstutkimuksessa pedagogisen dokumentoinnin riskinä nähtiin niin ikään varhaiskasvattajien vähäisempi ajankäyttö yhdessä lasten kanssa. Väitöstutkimusten tuloksissa haasteina nähtiin varhaiskasvattajien ajanpuute, päiväkotien heikot laiteresurssit ja varhaiskasvattajien osaamattomuus laitteiden käytön sekä dokumentoinnin suhteen. Opinnäytetyöni kyselyyn vastanneet kokivat myöskin ajanpuutteen suurimpana ongelmana ja heikot laiteresurssit aiheuttivat kuudelle vastaajalle haasteita. Kuitenkin yksi vastaajista sisäistänyt sen, että pedagogisen dokumentoinnin tulisi olla osa prosessia, eikä mikään erillinen, irrallaan oleva osa varhaiskasvatuksen suunnittelua ja kehittämistä. Osaamattomuuden ilmoitti haasteeksi vain yksi kyselyyn vastanneista.

Kuusi kyselyyn vastannutta varhaiskasvatuksen opettajaa koki, että työmenetelmän toteuttaminen, esimerkiksi leikin havainnointi ja lasten tarkkailu, on lasten mielestä häiritsevää. Rintakorpi (2018a, 58-59) kirjoittaa väitöskirjassaan, että runsas pedagoginen dokumentointi oli yhteydessä lasten vähäisempiin kontakteihin varhaiskasvattajien kanssa, mikä voi tarkoittaa sitä, että varhaiskasvattajat keskittyvät lapsen sijasta dokumentointiin ja näin ollen vetäytyvät vuorovaikutuksesta lapsen kanssa. Näin ollen pedagogisen dokumentoinnin haasteena ja riskinä voidaan nähdä varhaiskasvattajien vähäisempi ajankäyttö yhdessä lasten kanssa.

Viisi kyselyyn vastannutta varhaiskasvatuksen opettajaa kirjoitti pedagogisen dokumentoinnin olevan pelkästään varhaiskasvatuksen opettajan vastuulla, eikä esimerkiksi tiimikohtaisia palavereja asian tiimoilta ollut. Rintakorven (2018a, 59) näkemyksen mukaan pedagogisen dokumentoinnin tulee olla koko työyhteisön tehtävä, johon sitoudutaan ammatillisesti ja jolle on jo hallinnon puolesta luotava suunnitelmat ja rakenteet. Pedagogisen dokumentoinnin liittäminen osaksi toimintaa vaatii vahvaa pedagogista johtajuutta ja jatkuvaa toimintakulttuurin arviointia ja kehittämistä.

Myös yksiköiden laiteresurssit aiheuttivat haasteita; niitä oli joko liian vähän tai ne olivat hitaita ja vanhoja. Viisi vastaajaa kertoi jakavansa tabletin tai puhelimen usean varhaiskasvatuksen opettajan kesken, jolloin ongelmaksi muodostui se, että laite oli jollain muulla käytössä juuri silloin kun olisi ollut sopivaa dokumentoitavaa.

Lasten tasapuolinen havainnointi koettiin haastavana, mutta toisaalta tasapuolisuuteen saatettiin ryhtyä kiinnittämään enemmän huomiota juuri pedagogisen dokumentoinnin vuoksi.

”Tasapuolisuus on yksi asia, johon huomasin olevan tarvetta kiinnittää huomiota. Kokosin lapsista otettuja kuvia tietokoneen kansioihin, jolloin huomasin, että yhdestä saattoi olla 200 kuvaa ja toisesta alle 40. Näissä mukana sekä lähikuvat lapsesta että kuvia ryhmästä metsässä juoksemassa jne. Mutta tämä tuli onneksi nyt huomattua, jolloin voimme laittaa blogiimme tasaisemmin kuvia kaikista lapsista.”

Kyselyyn vastanneista 24:sta varhaiskasvatuksen opettajasta kaksi koki haasteita selvittää lasten kiinnostuksen kohteita lapsiryhmän lasten nuoren iän tai yhteisen kielen puuttumisen vuoksi.

”Ryhmämme lapset ovat kaikki s2-lapsia, mikä vie paljon aikaa muulta. Haasteena on siis lasten kielitaito, jossa on usein suomen kielen osittaisen tai täydellisen puuttumisen lisäksi hyvin monilla myös oman kielen osaamisen puutteita tai viivästymää sekä puhe-terapian tarvetta. Tämä rajoittaa esim. mahdollisuutta haastatella lasta, saduttaa, lorutella tai edes jutella. Huoltajien kanssa tarvitaan usein tulkki, joskus päivittäisissä kohtaamisissakin tulkki olisi tarpeen, joten kodin kanssa tehtävät projektit ovat haastavia.”

Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä enemmän korostuu vanhempien näkemykset ja kokemukset lapsesta, hänen kiinnostuksenkohteistaan, tarpeistaan ja osaamisestaan. Varhaiskasvattajan ammatillinen näkemys lapsesta yhdistettynä lapsen ja huoltajan näkökulmiin tuottaa tietoa ja auttaa ymmärtämään asioiden välisiä suhteita ja merkityksiä. Huoltajien mukanaolo pedagogisen dokumentoinnin prosessissa mahdollistaa lapsen varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin luomisen yhdessä. (Opetushallitus 2020). Pedagogisen dokumentoinnin avulla voidaan lisätä vanhempien tietoutta varhaiskasvatustoiminnasta, pedagogiikasta, lasten kiinnostuksenkohteista ja tarpeista. Mikäli dokumentointia käytetään vain toiminnan näkyväksi tekevänä tiedottamisen kanavana, ei voida puhua pedagogisesta dokumentoinnista. Dokumentointi muuttuu pedagogiseksi dokumentoinniksi, kun toiminnan suunnittelu ja kehittäminen tapahtuu yhdessä kaikkien osapuolten, eli lasten, vanhempien ja varhaiskasvattajien kanssa. (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 20-21.)

Kolme vastaajaa 24:sta koki haastavana vanhempien osallisuuden vahvistamisen toiminnan suunnittelun ja arvioinnin osalta. Toiminnan näkyväksi tekeminen vanhemmille on helppoa, mutta vastaajat kaipasivat keinoja vanhempien osallisuuden lisäämiseen toiminnan suunnittelun ja kehittämisen suhteen. Vanhempien osallisuus toiminnan suunnittelun ja kehittämisen osalta toteutui vastauksissa vasukeskustelujen, päivittäisten kohtaamisten ja vanhempainiltojen avulla, jolloin vanhempien kanssa havainnoitiin dokumenttien sisältöjä ja tehtiin näistä johtopäätöksiä. Opetushallituksen (2020) mukaan pedagogisessa dokumentoinnissa yhteistyö vanhempien kanssa lisää varhaiskasvattajien tietoa lapsesta ja auttaa ymmärtämään asioiden välisiä suhteita ja merkityksiä. Vanhempien mukanaolo pedagogisen dokumentoinnin prosessissa mahdollistaa toimintakulttuurin luomisen yhdessä. Huoltajien näkökulmia voidaan kerätä vasukeskustelun yhteydessä, vuoropuheluna arjessa, kysymällä lapsen kotiarjesta, sekä esimerkiksi vanhempainilloissa. Tärkeää on, että ollaan kiinnostuneita lapsen tarinasta.

Kyselyyn vastanneet varhaiskasvatuksen opettajat kaipasivat yhteistä keskustelua, uusia ideoita ja toimivia käytäntöjä pedagogisen dokumentoinnin tekemiseen ja vinkkejä toimivista työmenetelmistä.

Pedagogisen dokumentoinnin mahdollisuuksina vastaajat näkivät lapsen mielenkiinnonkohteiden ja kehityksen näkyväksi tekemisen, sekä lasten osallisuuden mahdollistamisen. Kyselyyn vastanneista 24:sta varhaiskasvatuksen opettajasta 21 koki pedagogisen dokumentoinnin lisäävän lasten osallisuutta, kun lasten tarpeet ja mielenkiinnon kohteet saadaan pedagogisen dokumentoinnin avulla esiin. Lasten osallisuuden mahdollistamisella vastaajat kokivat lasten vaikuttamismahdollisuuksien paranevan ja sitä myötä lasten motivaation koettiin kasvavan, kun lapset saivat itse osallistua toiminnan suunnitteluun. Työmenetelmän myötä lapsilähtöisen toiminnan suunnittelun koettiin tulevan luonnostaan. Lisäksi pedagogisen dokumentoinnin avulla osa vastaajista koki saavansa lisää tietoa lapsesta, lapsiryhmästä ja näiden sosiaalisista suhteistaan.

”Lapset (ja perheet) on helpompi osallistaa mukaan sen avulla. Lasten ääni ”kuuluu” paremmin, puhumattakaan säännöllisestä toimintakulttuurin ja -ympäristön tärkeästä arvioinnista ja kehittämisestä! Eli väitän pedagogisen dokumentoinnin tekevän kaikesta helpommin reflektoitavaa, ikäänkuin automaattisempaa.”

Kati Rintakorven (2018b, 15) mukaan pedagoginen dokumentointi parhaimmillaan tarjoaa keinoja lasten kohtaamiseen, heidän näkemysten ja ajatusten selvittämiseen ja näin mahdollistaa lasten osallisuuden toteutumisen. Parhaassa tapauksessa pedagogisen dokumentoinnin synnyttämä kokemus osallisuudesta luo lasten osallisuutta ja lisää yhteenkuuluvuudentunnetta sekä aikuisten ymmärrystä varhaiskasvatuksesta. Rintakorven (2018a, 54) väitöstutkimuksen tulosten perusteella runsas pedagoginen dokumentointi lapsiryhmässä näytti lisäävän lasten sitoutuneisuutta varhaiskasvatustoimintaan ja vaikutti myönteisesti heidän tunneilmaisuunsa.

Pedagogisen dokumentoinnin avulla kyselyyn vastanneet kokivat lasten taitojen tason tulevan paremmin esille eri osa-alueilla ja mahdollisiin haasteisiin pystyttiin tarttumaan heti. Havaintojen kirjaamisen koettiin helpottavan niihin palaamista, jolloin toiminnan suunnittelun koettiin helpottuvan ja toimintaa voitiin suunnitella enemmän lasten tarpeita vastaavaksi ja tukevaksi. Lisäksi lapsihaastattelujen ja keskustelujen koettiin antavan tietoa lapsen ajatuksista ja hiljaisemmankin lapsen ääni saadaan kuuluviin.

”Toimintaa on helpompi suunnitella, toteuttaa ja arvioida kunkin lapsen tarpeiden mukaan sekä myös koko ryhmän tarpeisiin, kun on alusta asti dokumentoinut sitä. Kuvista näkee miten toiminta ja asiat edistyvät, vai edistyvätkö ne?”

Rintakorven (2018a, 54) tutkimuksen tulosten perusteella runsas pedagogisen dokumentoinnin käyttö lisäsi varhaiskasvatussuunnitelman jatkuvaa käyttämistä toiminnan suunnittelussa. Lisäksi pedagoginen dokumentointi ja lapsilähteisesti painottunut toimintakulttuuri lisäsivät lasten oppimisen ja osaamisen monipuolista arviointia. Vajaa puolet opinnäytetyön kyselyyn vastanneista koki, että pedagogisen dokumentoinnin avulla lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tulee huomioitua kattavammin toiminnan suunnittelussa.

Pedagogisen dokumentoinnin avulla voidaan kiinnittää huomiota lasten kiinnostuksenkohteisiin ja lapsiryhmän tapahtumiin, herättää keskustelua ja haastaa lapsia viemään toimintaa eteenpäin heidän kiinnostustensa mukaisesti. Lasten osallisuutta pedagogisessa dokumentoinnissa voidaan vahvistaa antamalla lapsille mahdollisuus dokumentoida toimintaa myös itse eri välineillä ja järjestää mahdollisuuksia keskustella asioista. Keskustelu ja reflektointi sekä lasten että koko työyhteisön kesken on ratkaisevaa pedagogisen dokumentoinnin kehittämisessä. (Raski-Pitkänen ym. 2016, 16.)

Viisi vastaajaa koki pedagogisen dokumentoinnin työmenetelmän käytön mahdollistavan vanhempien osallisuuden lisääntymisen ja työn arvostusta lisäävänä työmenetelmänä koki kolme vastaajaa. Kaksi vastaajaa näki mahdollisuutena oman ammatillisen kasvun kehittymisen pedagogisen dokumentoinnin työmenetelmän käytön avulla. Pedagoginen dokumentointi työmenetelmänä haastaa havainnoimaan, dokumentoimaan ja tulkitsemaan, sekä muuttamaan vanhoja toimintatapoja. Se on työkalu, joka edellyttää reflektointia ja kommunikation kulttuuria. Tarvitaan kohtaamispaikkoja henkilöstön sekä lapsen ja varhaiskasvattajan välille, jotta pedagogisesta havainnoinnista saadaan toimiva työmenetelmä. (Raski-Pitkänen ym. 2016, 16.)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli koostaa lukijalle ajankohtaista tietoa pedagogisen dokumentoinnin käytöstä varhaiskasvatuksessa ja jakaa käytännön esimerkkejä pedagogisen dokumentoinnin toteuttamiseen ja sen hyödyntämiseen. Halusin tuoda näkyväksi varhaiskasvatuksen pedagogista dokumentointia, siihen liittyviä ajatuksia ja mielipiteitä sekä kokemuksia pedagogisen dokumentoinnin käytöstä. Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata pedagogisen dokumentoinnin käyttöä varhaiskasvatuksessa, sekä selvittää, miten pedagogista dokumentointia toteutetaan ja mitkä tekijät edistävät tai estävät pedagogisen dokumentoinnin toteutumista.

Toteutin opinnäytetyön kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena, joka tehtiin sähköisellä, varhaiskasvatuksen opettajille suunnatulla kyselylomakkeella. Analysoin kyselyn vastauksia teemoittelemalla. Saatujen tulosten perusteella voidaan päätellä, että pedagogista dokumentointia käytetään melko laajasti. Varhaiskasvatuksen opettajat suosivat nopeita ja helppoja dokumentointitapoja ja myös lapset osallistuvat jossain määrin sisällön tuottamiseen ja suunnitteluun. Pedagogista dokumentointia hyödynnetään toiminnan suunnittelussa ja sen avulla tehdään myös varhaiskasvatusta näkyväksi vanhemmille. Dokumentointia ei tehdä pelkästään toiminnan näkyväksi tekemisen vuoksi, vaan pedagoginen dokumentointi koetaan varhaiskasvatuksen suunnittelua ja arviointia tukevana työkaluna. Nämä tulokset poikkeavat Kati Rintakorven väitöskirjatutkimuksen (2018) tuloksista, joissa varhaiskasvattajilla oli vaikeuksia asettaa dokumentoinnille pedagogisia tavoitteita sekä ylläpitää ja päivittää niitä.

Tulosten perusteella varhaiskasvatuksen opettajat käyttävät pedagogista dokumentointia työmenetelmänä jo varsin monipuolisesti eri välineitä hyödyntäen. Vastausten perusteella varhaiskasvatuksen opettajat käyttävät pedagogista dokumentointia toiminnan arvioinnin ja kehittämisen työvälineenä, eikä se ole pelkkää toiminnan dokumentointia. Opinnäytetyön kyselyn tulokset erosivat Kati Rintakorven väitöskirjatutkimuksen (2018) tuloksista, joissa varhaiskasvattajilla oli vaikeuksia siirtyä aikuislähtöisestä toiminnan suunnittelusta kohti jatkuvasti muokkautuvaa pedagogista toimintakulttuuria. Opinnäytetyön kyselyn

vastausten perusteella varhaiskasvatuksen opettajat ovat motivoituneita ja innostuneita käyttämään pedagogista dokumentointia toiminnan suunnittelun perustana ja sen käyttö keskeisenä työmenetelmänä on osa varhaiskasvattajan arkea. Lisäksi tuloksista kävi ilmi, että lasten osallisuuden mahdollistaminen koetaan tärkeänä pedagogisessa dokumentoinnissa. Pedagogisen dokumentoinnin koettiin helpottavan toiminnan suunnittelua ja lisäävän lasten motivaatiota, kun he ovat itse päässeet vaikuttamaan toiminnan suunnitteluun. Olennaista onkin lasten osallisuuden mahdollistaminen prosessoimalla ja arvioimalla dokumentteja yhdessä lasten kanssa.

Dokumentoinnissa käytettävistä välineistä suosituimpia olivat perinteisen paperiselle lomakkeelle kirjaamisen lisäksi sähköiset välineet, kuten päiväkodin blogi, whatsapp-ryhmät, sähköiset portfolioit ja valmiit sovellusalustat kuten muksunetti.

Varhaiskasvatuksen arki ja toiminta rakentuu pedagogisesta dokumentoinnista ja se vaatii koko työyhteisön sitoutumista pedagogisen dokumentoinnin käyttöön työmenetelmänä. Kati Rintakorpi painottaa väitöskirjatutkimuksessaan (2018, 59), että pedagoginen dokumentointi on koko työyhteisön tehtävä, joka vaatii vahvaa pedagogista asiantuntijuutta ja johtajuutta. Toimiakseen se vaatii sitoutumista ja toimintakulttuurin muokkaamista lapsilähtöiseksi ja joustavaksi. Kyselyn vastausten perusteella toimintaa suunniteltiin pääsääntöisesti myös yhdessä tiimin kanssa, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Lisäksi osa vastaajista kertoi pedagogisen dokumentoinnin olevan pelkästään varhaiskasvatuksen opettajan vastuulla, vaikka siitä kuuluisi ottaa vastuuta koko tiimin.

Kati Rintakorven väitöskirjatutkimuksen (2018) kyselyn vastauksissa pedagogisen dokumentoinnin haasteina nähtiin ajanpuute, resurssipula sekä osaamisen puute. Tekemässäni kyselyssä pedagogisen dokumentoinnin suurin haaste työmenetelmän käyttämiseen oli myöskin ajanpuute, joka sekin on korjattavissa, mikäli pedagoginen dokumentointi sisällytetään osaksi varhaiskasvatuksen toimintaa, suunnittelua, arviointia ja kehittämistä. Tämä vaatii uuden toimintatavan sisäistämistä ja koko työyhteisön sitoutumista pedagogisen dokumentoinnin kokonaisvaltaiseen käyttöön. Vastaajat kokivat haasteena myös heikot laiteresurssit, mutta osaamisen puutetta ei maininnut yksikään vastaajista.

Haasteita asettivat joidenkin vastausten perusteella myös yhteisen kielen puuttuminen ja lapsiryhmän ikätaso, jolloin lasten mielipiteitä ja kiinnostuksenkohteita oli vaikea selvittää ja sen myötä lasten osallisuuden koettiin kärsivän. Lapsiryhmän ikätaso vaikutti dokumentoinnin määrään myös Kati Rintakorven väitöskirjatutkimuksen (2018) mukaan, sillä pedagogista dokumentointia käytettiin sitä vähemmän mitä nuorempia ryhmän lapset olivat. Taaperoiden kohdalla vanhempien rooli pedagogisen dokumentoinnin toteuttamisessa korostuu, sillä heillä on paras tietämys oman lapsensa elämästä.

7 POHDINTA

Aloitin opinnäytetyöprosessini keväällä 2020 ollessani työharjoittelussa päiväkodissa. Aiheen valintaan vaikutti halu kehittää omaa osaamistani varhaiskasvatuksen saralla. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 velvoittaa toteuttamaan pedagogista dokumentointia osana pedagogista toimintaa. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoituksena on tuottaa kokonaisvaltaista tietoa lapsen kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta. Tämän tiedon avulla suunnitellaan, toteutetaan, arvioidaan ja kehitetään varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Pedagogisen dokumentoinnin toteutumista varhaiskasvatuksessa on tutkittu melko vähän, jonka vuoksi halusin perehtyä aiheeseen lisää ja selvittää, miten dokumentointia toteutetaan käytännön työssä. Opinnäytetyön aihevalintaan vaikutti myös oma ammatillinen kiinnostukseni ja halu ymmärtää pedagogisen dokumentoinnin merkitystä varhaiskasvatuksen toiminnan, suunnittelun ja kehittämisen näkökulmasta.

Pedagoginen dokumentointi tuntui käsitteenä vieraalta ja keskustellessani aiheesta varhaiskasvatuksen opettajien kanssa huomasin, että aihe oli myös heille jollain tapaa vieras, vaikka varhaiskasvatussuunnitelman perusteet velvoittavat sitä tekemään. Pedagoginen dokumentointi kuulosti olevan jokin irrallinen osa, joka vie aikaa varsinaiselta kasvatustyöltä. Lisäksi se nähtiin kentällä usein pelkkänä toiminnan dokumentoinnin kuvaamisen ja arvioinnin välineenä, mutta dokumentoinnin tuloksia ei viety kehittämisen tasolle.

Aluksi aihe tuntui vaikealta hahmottaa ja mitä enemmän aiheesta luin, sitä moniulotteisemmaksi se tuntui muuttuvan. Pedagoginen dokumentointi käsitteenä alkoi avautumaan vasta opinnäytetyön teoriaa kirjoittaessa ja ymmärsin, että se on jatkuvaa toiminnan arvioimista ja kehittämistä, eikä mikään irrallinen prosessi, jolla on alku ja loppu. Työmenetelmänä se on hyödyllinen, kun sen vain omaksuu osaksi varhaiskasvatustyötä ja arkea. Pedagoginen dokumentointi tuo mielestäni arvostusta varhaiskasvatustyöhön, sillä erilaiset dokumentit kertovat tuovat varhaiskasvatustoimintaa ja sen pedagogista otetta näkyväksi. Se kiinnittyy vahvasti varhaiskasvatuksen lapsilähtöisyyteen ja pedagogiikkaan.

Tein opinnäytetyön kyselyn Google Formsin avulla ja julkaisin sen Facebookin Varhaiskasvatuksen opettajat -ryhmässä kerätä 10-20 vastausta. Tavoitteena oli saada vastauksia varhaiskasvatuksen opettajilta ympäri Suomen ja sähköinen kysely mahdollisti tämän. Lisäksi tein opinnäytetyötä COVID-19 -viruksen jyllätessä maailmalla ja Suomessa, joten sähköinen kysely oli ainoa vaihtoehto tuossa tilanteessa. Kyselyyn tuli vastauksia vajaan vuorokauden aikana 24. Vastaajajoukko oli suurempi kuin olin ajatellut ja vastaajajoukko oli hyvin maantieteellisesti jakautunut.

Opinnäytetyön tuloksia analysoidessani pohdin saatujen tulosten luotettavuutta. Kysely perustui vapaaehtoisuuteen ja luultavasti siihen vastasivat ne varhaiskasvatuksen opettajat, jotka kokivat aiheen tärkeänä ja ehkä vastaamatta jättivät ne, joille pedagoginen dokumentointi tuntui vieraalta. Varhaiskasvatuksen opettajien perehtyneisyys aiheeseen näkyi vastauksissa, joissa pedagogisen dokumentoinnin välineiden runsas käyttö tuli hyvin esille. Aiempien tutkimusten perusteella pedagogisen dokumentoinnin käyttö on ollut vähäisempää, mutta ehkä tämä on työmenetelmänä vihdoin saamassa oman paikkansa varhaiskasvatuksessa, sillä onhan se ollut kirjattuna varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin jo muutaman vuoden ajan.

Mielestäni onnistuin saamaan hyvin vastauksia opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin. Olin yllättynyt, kuinka laajasti pedagogisen dokumentoinnin välineitä on jo käytössä. Koen, että opinnäytetyön kautta sain paljon ideoita pedagogisen dokumentoinnin käyttöön ja ammattitaitoni kasvoi opinnäytetyöprosessin myötä. Olisi mielenkiintoista selvittää, miten vanhempien osallisuutta pedagogisessa dokumentoinnissa voitaisiin vahvistaa. Toivon, että opinnäytetyöni avulla onnistuin avaamaan pedagogisen dokumentoinnin käsitettä ja herättämään mielenkiinnon erilaisten pedagogisen dokumentoinnin välineiden käyttöön.

LÄHTEET

Brelo, A. & Turunen, B. 2018. ”Se auttaa muistamaan ja myös oivaltamaan asioita”. Kokemuksia pedagogisesta dokumentoinnista. Karelia ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2013. 18., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Heinimaa, E. 2011. Reggio Emilian kunnalliset päiväkodit – pedagoginen suunnannäyttävä maailmalla. Teoksessa Paalasmaa, J. (toim.) Lapsesta käsin. Kasvatuksen ja opetuksen vaihtoehtoja. Jyväskylä. PS-Kustannus.

Kiviniemi, K. 2015. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-Kustannus. Juva.

Koivunen P-L. & Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. PS-Kustannus.

Laaksonen M., Kääriäinen, A., Penttilä M., Tapola-Haapala M., Sahala H., Kärki J., Jäppinen A. 2011. Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Lastentarhanopettajaliitto. 2017. Nyt on pedagogiikan aika! Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri muuttuu. Punamusta. Helsinki.

Mansikka, J-E. 2019. Pedagoginen dokumentointi Reggio Emilian ja jälkistrukturalismin viitekehyksessä. Varhaiskasvatuksen tiedelehti/Journal of Early Childhood Education Research 8(1)/2019, 100-120.

Moilanen, P. & Räihä, P. 2015. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-Kustannus. Juva.

Muksunetti. Opas huoltajille. 2019. Rovaniemen varhaiskasvatus. <https://admin.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=96334fc5-59f7-4f6f-b1ef-4505f16c014c>

Varhaiskasvatuksen opettajia koskevat työaikamääräykset. 2019. Opetusalan ammattijärjestö. <https://www.oaj.fi/ajankohtaista/julkaisut/2019/varhaiskasvatuksen-tyoaika/>

Opetushallitus 2020. Pedagoginen dokumentointi. Viitattu 15.10.2020. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/pedagoginen-dokumentointi>

Raski-Pitkänen, J., Virkki, S. & Marjanen, P. 2016. Dokumentoinnista pedagogiseen dokumentointiin. *Kasvu* 2/2016, 14-16.

Rintakorpi, K. 2016. Pedagoginen dokumentointi arviointimenetelmänä. Teoksessa Roos, P. Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

Rintakorpi, K. & Vihmari-Henttonen, E. 2017. Tää on meidän maailma! Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus.

Rintakorpi, K. 2018a. Varhaiskasvatuksen tallentamisesta kohti pedagogista dokumentointia. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia, numero 24. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/229852/Varhaisk.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Rintakorpi, K. 2018b. Miten toteutan pedagogista dokumentointia? Lapsen taso -videoluento. Opetushallitus. <https://www.youtube.com/watch?v=ab0n8y0bTgI>

Rintakorpi, K. 2018c. Pedagoginen dokumentointi. Eettiset ja tietosuojakäytännöt -videoluento. Opetushallitus. <https://www.youtube.com/watch?v=gWz-qJVWPiT0&list=PLsBm4tVhWD2E1FaIGZARjJihDPjN8RDnR&index=8>

Rintakorpi, K. 2018d. Pedagogisen dokumentoinnin hyvät käytännöt -videoluento. Tuumaustauko. Opetushallitus <https://www.youtube.com/watch?v=5v4anp4GR7o&list=PLsBm4tVhWD2E1FaIGZARjJihDPjN8RDnR&index=9s>.

Rintakorpi, K. 2020. Metropolia amk. Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksen arvioinnin ja kehittämisen tukena. 13.2.2020. <https://www.youtube.com/watch?v=EYrPf9TUpaQ>

Smeds, K. 2018. Miten toteutan pedagogista dokumentointia? Lapsiryhmän toiminnan taso -videoluento. Opetushallitus. https://www.youtube.com/watch?v=Kg_nKuG7TE&list=PLsBm4tVhWD2E1FaIGZARjJihDPjN8RDnR&index=6

Sorri, S.-A. 2017. Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Selvitystyö varhaiskasvatuksen henkilökunnalle: Mitä ja miksi dokumentoidaan? Lapin ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Tarkka, K. 2018. Johdanto pedagogiseen dokumentointiin – videoluento 1. Opetushallitus. <https://www.youtube.com/watch?v=-3q1-JUo0jM>

Tast, S. 2018. Pedagogisen dokumentoinnin hyvät käytännöt. Sosiogrammi. Opetushallitus. https://www.youtube.com/watch?v=dzhaqEf_T5E&list=PLsBm4tVhWD2E1FaIGZARjJihDPjN8RDnR&index=11

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa 2019. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2019.pdf

Valli, R. & Perkkilä, P. 2018. Sähköinen kyselylomake ja sosiaalinen media aineistonkeruussa. Teoksessa Valli, R. 2018. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-Kustannus.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Opetushallituksen verkkojulkaisu. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Varhaiskasvatusturva 13.7.2018/540.

Vehkalahti, K. 2014. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Finn Lectura.

KUVIOT

Kuvio 1. Pedagogisen dokumentoinnin sisältö ja prosessi (Mansikka 2019, 103).
Opinnäytetyön sivu 14.

Kuvio 2. Pedagogisen dokumentoinnin prosessi (OPH 2018). Opinnäytetyön sivu 16.

Kuvio 3. Opinnäytetyöprosessi. Opinnäytetyön sivu 22.

LIITTEET

- Liite 1. Kyselyn saate
- Liite 2. Kyselylomake

Liite 1 Kyselyn saate

Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa

Hei varhaiskasvatuksen opettaja!

Tervetuloa vastaamaan pedagogisen dokumentoinnin välineet varhaiskasvatuksessa –kyselyyn!

Tämä kysely toteutetaan osana Lapin ammattikorkeakoulun sosiaalian opinnäytetyötäni ja sen tarkoituksena on selvittää pedagogisen dokumentoinnin välineitä varhaiskasvatuksessa, sekä selvittää, mitä haasteita ja mahdollisuuksia pedagogisella dokumentoinnilla on varhaiskasvatustoiminnan suunnittelussa ja kehittämisessä.

Vastaamiseen kuluu aikaa noin 10 minuuttia. Kerätty aineisto tulee ainoastaan omaan käyttööni ja opinnäytetyön valmistuttua kyselyaineisto hävitetään.

Kiitos osallistumisesta!

Terveisin:

Susanna Kiviniitty, susanna.kiviniitty@edu.lapinamk.fi

Liite 2 1 (3). Kyselylomake

1. Maakunta

2. Koulutustaustasi

- a. varhaiskasvatuksen opettaja, sosionomi amk
- b. varhaiskasvatuksen opettaja, kasvatustieteen kandidaatti
- c. varhaiskasvatuksen opettaja, kasvatustieteen maisteri
- d. varhaiskasvatuksen opettaja, opisto
- e. muu, mikä

3. Työskentelet

- a. kunnallisella sektorilla
- b. yksityisellä sektorilla

4. Kuinka kauan olet työskennellyt varhaiskasvatuksen opettajana?

- a. 1-3 vuotta
- b. 3-5 vuotta
- c. 5-10 vuotta
- d. 10-20 vuotta
- e. yli 20 vuotta

Liite 2 2(3).

5. Minkä ikäisiä lapsia varhaiskasvatusryhmässäsi on?

- a. alle 3-vuotiaita
- b. 3-4 -vuotiaita
- c. 3-5 -vuotiaita
- d. 5-vuotiaita
- e. muu, mikä

6. Mitä pedagoginen dokumentointi mielestäsi tarkoittaa?

7. Miten toteutat pedagogista dokumentointia työssäsi?

8. Mitä pedagogisen dokumentoinnin välineitä sinulla on käytössäsi?

9. Miten hyödynnät pedagogista dokumentointia toiminnan suunnittelussa?

10. Mitä haasteita koet pedagogisen dokumentoinnin käytössä?

11. Mitä mahdollisuuksia pedagoginen dokumentointi mielestäsi antaa varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelun, arvioinnin ja kehittämisen kannalta?

Liite 2 3(3).

12. Suunnitteletko pedagogisen dokumentoinnin käyttöä yhdessä tiimin ja esimiehen kanssa

a. kyllä

b. ei

13. Oletko saanut koulutusta tai valmennusta pedagogiseen dokumentointiin liittyen?

a. kyllä

b. ei

14. Millaista tukea tai koulutusta kaipaisit pedagogiseen dokumentointiin liittyen?